

& Diakonie Parochie

Een uitgave
van het LKDB

**Jaargang 33
Nummer 3**

September 2020

Historische modellen van Diaconie Deel 8. *Diaconie en Caritas in coronatijd*

*Liefde heeft de kracht van een sacrament volgens Simone Weil
"Bij gebrek aan een Samaritaan kan ook een Leidenaar volstaan"*

Diaconale actie in coronatijden

Share the Journey actie tijdens Migrantenzondag 2020

Inhoud

Ter inleiding	1
Historische modellen van diaconie Deel 8	2
Liefde heeft de kracht van een sacrament	8
“Bij gebrek aan een Samaritaan kan ook een Leidenaar volstaan”	12
Vieringen op internet in coronatijd	15
Diaconie is bron van geloof	18
Een traan in eenzaamheid	20
Diaconale actie in coronatijden	22
Zoals Jezus Christus, gedwongen om te vluchten	26
Vluchtelingen en migranten blijven in de aandacht	29
Verbinding tussen gezin, werk, vereniging, politiek en geloof	32
Meedoen in het komen van Gods liefde en gerechtigheid	36
Gerechtigheid en duurzaamheid gaan samen	38
<i>Paters van de sociale actie</i> , boekbespreking	40
<i>Zeven geestelijke werken</i> , boekbespreking	42
Agenda & Weetjes	44
Colofon en logo	
Meditatief: <i>Vergrendeling</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

Het afgelopen kwartaal hebben we moeten leven met de uitbraak van het coronavirus in Nederland en hoe het land op slot ging. We hoorden dat ook de diaconale centra dicht gingen en veel diaconale activiteiten tot halt kwamen. Na juli kwam het diaconale leven weer op gang. Het coronavirus bracht veel lijden en afzien, bracht mensen in nood. In dit nummer staan verhalen van mensen in nood en hoe diaconie en caritas daarop gereageerd hebben. Er is in de toekomst een groot beroep op diaconie en caritas te verwachten.

We zetten de serie over historische modellen van diaconie voort met deel acht over arbeids-pastoraat. Henk Meeuws neemt ons mee in hoe Simone Weil liefde en naastenliefde heeft ervaren. We zetten de serie interviews met diaconale mensen voort met een gesprek met Ton Snepvangers en Tamara Breton van De Bakkerij, Diaconaal Centrum in Leiden.

In dit nummer leest u veel over de praktijk van diaconie en caritas. We maken mee hoe met vieringen via het internet een diaconale taak is opgepakt. Jongeren bezoeken in coronatijd ouderen in Heerhugowaard-De Noord en al doende is diaconie bron van geloof. In de zorgcentra is veel geleden aan het coronavirus en veel gestorven. Door de opsluiting was er veel eenzaamheid. Geestelijk verzorger Hub Vossen bericht over zijn ervaringen. Uit digitale diaconale nieuwsbrieven ontstonden diaconale handelingen hoe diaconie en caritas gereageerd hebben op de nood, die ontstaan is door de coronaepidemie. De campagne *Share the Journey* is ook in Neder-

land actief en bij gelegenheid van de katholieke migranten- en vluchtelingendag op 25 september actief in Groningen. Bisschop van den Hout van Groningen-Leeuwarden licht de diaconale noodzaak toe. Uit de kapelaansjaren van Alphons Ariëns in Enschede leren we van dichtbij zijn pastorale methode kennen, die ook in deze tijd actueel is.

Het katholiek maatschappelijk activeringswerk is te zien als meedoen in het komen van Gods liefde en gerechtigheid, zo leert Erik Sengers ons. Van de encycliek '*Laudato Si*' leren we dat geloof, duurzaamheid en sociale actie met elkaar samenhangen en Solidair Friesland gaat er meer werk van maken. Vier paters van de Abdij van Berne blijken zich ontwikkeld te hebben als voormannen van sociale actie en Erik Sengers brengt hun denken en doen dichterbij in het boek '*Paters van de sociale actie*'. Naast de Werken van Barmhartigheid bestaan er ook de geestelijke Werken van Barmhartigheid en Erik Galle schreef er een werkboek over. Het nummer sluit af met nieuwtjes, weetjes en het gedicht op de achterpagina.

We hebben zoals veel tijdschriften nood aan vaste lezers. Wij hopen dat u ons tijdschrift trouw blijft. Dankzij nieuwe abonnees gaan we deze jaargang verder en houden de abonnementsprijs op 30 euro. U mag nieuwe lezers enthousiast maken. Rond uw leeservaringen stellen wij uw mening op prijs. Voor al uw reacties en meningen kunt u terecht bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

Historische modellen van Diaconie Deel 7

Bedrijfsapostolaat en arbeidspastoraat (1943-2014)

Jan Maasen is medewerker Diaconie en Missiesecretaris Bisdom Rotterdam

De serie over de geschiedenis van de katholieke diaconie ging tot nu toe vooral over de initiatieven van parochies, religieuzen en maatschappelijke organisaties. Een vierde diaconale actor, het categoriaal pastoraat, bleef onbelicht.

Dat gemis wordt ondervangen door de geschiedenis te schetsen van een vorm van categoriaal pastoraat, n.l. het arbeidspastoraat. In alle fasen van zijn geschiedenis had het arbeidspastoraat als categoriaal pastoraat een eigen karakter en inbreng. Die was niet alleen diaconaal van aard, maar ook pastoraal en missionair. Het begrip 'arbeidspastoraat' is vanaf eind jaren tachtig vorige eeuw in gebruik. Aanvankelijk stond het werk bekend als 'bedrijfsapostolaat', terwijl in de jaren zeventig 'industrie-pastoraat' of 'bedrijfspastoraat' opkwamen. De naamwijzigingen zijn niet toevallig, ze geven een verschuiving aan in de inhoud en de doelen van het werk.

Eerste fase: bedrijfsapostolaat

Als geboortjaar van het arbeidspastoraat wordt september 1943 aangehouden, als geboorteplaats Kerkrade. Een jongeman, Klaus Nievelstein, had de aalmoezenier van sociale werken Edmund Beel de suggestie gedaan om te beginnen met 'apostolaat in de mijn'. Beel besprak dit idee met de ondergrondse opzichter Augustus en daaruit ontstond

het plan om in de mijn apostolaatskernen te vormen. Die groepen zouden bestaan uit leden van dezelfde afdeling van de mijn, die, elkaar kennend en steunend, het milieu waar ze werken probeerden te doordeesemen met een christelijke geest. Al in november 1943

kwam de eerste kern bij elkaar in de dominiale mijn in Kerkrade. Het werk ging 'Katholieke Actie op de Mijn' heten, omdat onder de Duitse bezetting geen vrije organisaties mochten functioneren; alleen strikt-kerkelijke activiteiten ontkwamen aan toezicht van het naziregime. Later sprak men van 'apostolaatskernenwerk' en 'bedrijfsapostolaat'. Onder die laatste naam wordt het werk breder bekend en gaat het zich verspreiden.

Categoriaal pastoraat

Het apostolaatskernenwerk is te zien als een

praktisch antwoord op het probleem, dat de katholieke kerk de arbeiders die werkzaam waren in de mijnen - en breder gezien in de industrie - dreigde te verliezen. De wereld van de arbeid had een veel grotere invloed op het leven en het geloof van de arbeiders dan de kerk dacht. Economie en techniek, arbeidsdeling en ploegendienst, scheiding tussen wonen en werken leidden bij de arbeiders tot een ander levensbesef en structurering van de tijd. Die werkelijkheid van de industriële samenleving was vreemd voor de kerk, die sterk gericht was op de agrarische samenleving. De

kerk benaderde de mensen via de parochie en de katholieke organisaties, die parochieel waren georganiseerd. In deze aanpak stond het woonmilieu centraal. Daartegenover ging het apostolaatskernenwerk uit van het werkmilieu: mijnwerkers werden bij elkaar gebracht omdat zij samen werkten op een bedrijf. Doel van dit werk was de ontkerstening in te dammen en de wereld van de arbeid te herkerstenen. Terwijl de parochie territoriale zielzorg bedreef, wijdde het bedrijfsapostolaat zich aan categoriale zielzorg.

Geestelijke wortels

Het bedrijfsapostolaat startte niet geheel van een nulpunt. Beel c.s. konden voortbouwen op oudere initiatieven van lekenapostolaat en zielzorg. Voor het lekenapostolaat zijn bekend ten eerste het 'Credo Pugno'-werk ('Ik geloof (en daarom) strijd ik'), ontstaan in 1904 vanuit de R.K. Werkliedenbond in Limburg en in de jaren dertig ook nagevolgd in de vier andere diocesane werkliedenbonden. De Credo-Pugno-groepen bestonden uit goed gevormde en overtuigde arbeiders, die als leken-apostelen propaganda maakten voor de katholieke arbeidersbeweging en tegenwicht konden bieden tegen antigodsdienstige geluiden op de werkplaats. Als tweede de Katholieke Actie, die in Nederland relatief laat (1936) tot stand kwam en zich richtte op de (her)kerstening van individu, gezin en samenleving. Bij de zielzorg ging het om ervaringen met de functie van geestelijk adviseur (veelal een bijbaan) en de vrijgestelde aalmoezenier van sociale werken, terwijl later ook het model van de Franse priester-arbeiders invloed uitoefende.

Verspreiding

Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde het bedrijfsapostolaat zich snel. In het bisdom Roermond kregen steeds meer priesters de opdracht om in hun regio aan bedrijfsapostolaat te gaan doen. In 1958 kende Limburg 91 kernen met 1.142 leden in de mijnen en nog eens 68 kernen met 591 leden in fabrieken en

werkplaatsen. Voor dit werk waren op dat moment 18 priesters vrijgesteld. Ook elders werd gestart met dit werk. In het bisdom Den Bosch lag het initiatief bij de Katholieke Arbeidersbeweging (KAB). Na een lezing van Beel op een Credo-Pugno-studieweekend in 1948 in Tilburg besloot de KAB tot de oprichting van 'Bedrijfs-Credo-Pugno's'. Bisschop Mutsaerts gaf toestemming en zo begonnen in 1950 in Tilburg en Helmond paters kapucijnen als de eerste bedrijfsaalmoezeniers. Een jaar later startten de karmelieten in Oss.

In het bisdom Breda strandden de eerste initiatieven juist op competentiekwesties met de KAB. Uiteindelijk werd in 1951 kapelaan G. de Vet benoemd als bedrijfsaalmoezenier, mede op aanraden van een Bredase ondernemer en een personeelschef. Het initiatief in het bisdom Haarlem lag bij religieuzen zonder relatie met de KAB. In de stad Rotterdam gingen in 1947 vier jezuïeten zich bezig houden met sociaal en charitatief werk. Ze noemden hun huis 'Katholiek Sociaal Centrum', dat in 1952

werd omgedoopt in Bedrijfsapostolaat. Met gespreksavonden en huisbezoeken wilden zij "werken aan de vestiging van het Rijk Gods onder de proletariërs wereld van geheel Rotterdam, om daarmee opnieuw een poging te wagen een apostolaatsmethode te vinden, die het angstwekkende vraagstuk van het ontkerstende proletariaat tot een oplossing zou helpen brengen." Al snel ontdekten zij, dat niet de arbeiders het probleem waren, als wel de structuur van het bedrijfsleven zelf. Niet de arbeiders moesten naar de kerk, maar de kerk naar de arbeiders. Via veel bedrijfsbezoeken vergaarden de bedrijfsaalmoezeniers kennis over de industriële wereld en legden contacten met de arbeiders. Vervolgens werden kernen op de bedrijven opgericht, die zich richtten op het humaniseren van het bedrijfsleven. Het werk van de jezuïeten in

Zeven geestelijke werken van Barmhartigheid

De twijfelenden raadgeven

Rotterdam breidde zich gestaag uit richting havens en industrie. Er kwamen in de jaren vijftig en zestig werkeenheden op Zuid, in Schiedam, Rozenburg en Vlaardingen.

Een van de jezuïeten uit Rotterdam ging in 1950 naar Amsterdam om daar het arbeidspastoraat op te zetten. Franciscanen en kapucijnen werden ook in de hoofdstad actief, terwijl de karmelieten zich richtten op werkende vrouwen en meisjes. Al in 1949 was een kapucijn benoemd in Beverwijk voor de industrie in de IJmond. In 1954 begonnen de redemptoristen in Den Haag met het werken onder ambtenaren, in 1958 gingen de augustijnen zich richten op het horecapersoneel aldaar. Opmerkelijk is, dat in 1954 alle initiatieven van bedrijfsapostolaat in het bisdom Haarlem werden ondergebracht in een aparte kerkelijke instelling en mede gefinancierd werden door het bisdom. Het aartsbisdom Utrecht kwam later op gang. In 1954 startte een bedrijfsaalmoezenier in Arnhem, mede op verzoek van een katholieke directeur van de AKU, later gevolgd door initiatieven in Apeldoorn en Deventer, Twente en Emmen.

Samengevat, aan de verspreiding en ontwikkeling van het bedrijfsapostolaat lag geen blauwdruk ten grondslag. Op elke werkplek werd gepionierd, en afstemming en overleg vonden vooral plaats binnen het eigen religieus instituut en het eigen bisdom. Later kwam er meer overleg tussen de verschillende bisdommen, wat in 1963 resulteerde in de oprichting van de Landelijke Contactraad voor het Bedrijfsapostolaat (LCR). Aanvankelijk lag de nadruk op de herkerstening van de arbeiders door middel van kerngroepenwerk, bedrijfsbezoek en huisbezoek. Langzaam verschoof de aandacht naar zielzorg voor de individuele arbeiders en naar de menselijke verhoudingen in de bedrijven. Het werk was vooral bedrijfsgericht.

De bedroefden troosten

le vragen of belangen besproken met methoden van groepswerk en volwassenenvorming. Dit leidde tot gemeenschapsvorming, in sommige plaatsen zelfs tot alternatieve vormen van kerkgemeenschap. Anders dan in Limburg werkten de bedrijfsaalmoezeniers in het westen in een levensbeschouwelijk meer verdeelde en ook meer geseculariseerde samenleving. Vanaf het begin hebben zij belang gehecht aan de sacramentele functie van de priester in de wereld van de arbeid door geregeld 'bedrijfsmissen' in de verschillende bedrijven te organiseren. Begin jaren vijftig organiseerden de jezuïeten in Amsterdam met Kerstmis speciale nachtmissen voor arbeiders in de Apollohal. Toen de jezuïeten in 1958 in Rotterdam-Zuid een nieuw centrum voor het bedrijfsapostolaat openden, had dat een eigen kapel voor 80 mensen.

Einde jaren zestig bereikte het bedrijfsapostolaat zijn grootste omvang: in 1969 waren er 86 katholieke bedrijfsaalmoezeniers actief (18 priesters, 61 paters, en 7 zusters). Daarnaast waren er vanuit de andere kerken 12 industriepredikanten actief, met een eigen landelijk bureau. Aan katholieke kant werd in 1969 de LCR omgevormd tot de stichting Bedrijfsapostolaat Nederland, met een eigen bureau en directeur. Beide bureaus werden in 1972 samengevoegd tot het landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK).

De zondaars vermanen

Tweede fase: solidarisering

Door de vele contacten in de bedrijven verschoof in de loop van de jaren zestig de aandacht van individuele zorg voor mensen naar een analyse van de situaties waaruit de vragen van de arbeiders voortkwamen. Dat leidde vaak tot een kritischer houding ten aanzien van het bedrijfsbeleid. Voor die analyse en reflectie brachten de bedrijfsaalmoezeniers mensen uit alle lagen van een bedrijf bijeen in gespreks- groepen. Daar werden de centra-

In deze fase waren de belangrijkste methoden kerngroepenwerk, bedrijfs- en huisbezoeken. Naast het bedrijfsgerichte werk kwam een kerkgericht spoor op. Het bedrijfsapostolaat wilde een platform zijn voor de dialoog tussen kerk en wereld en zijn ervaringen met de wereld van de arbeid terugkoppelen naar de parochies en het parochiepastoraat.

Arbeidsmigranten

Nederland was in de jaren vijftig een emigratieland, omdat er te weinig werkgelegenheid was, maar dat veranderde rond 1960. De zware industrie, zoals de Hoogovens en de metaalindustrie, kreeg behoefte aan meer arbeidskrachten. Die waren in Nederland niet voorhanden. Daarom werden mensen geworven uit het Middellandse Zeegebied. Aanvankelijk waren dat mensen uit overwegend katholieke landen als Italië, Spanje en Portugal, later ook uit Turkije (vanaf 1964) en Marokko (vanaf 1969). In hun benaming 'gastarbeiders' kwam tot uiting, dat zowel de overheid als zijzelf er van uitgingen, dat hun verblijf tijdelijk zou zijn. Een aantal bedrijfsaalmoezeniers raakte betrokken bij de opvang van hen, zowel op de bedrijven als in de stad. Ze traden op als tolk, vulden formulieren in voor de Belastingdienst en adviseerden migranten bij huurconflicten en het overkomen van gezinsleden. Soms verzorgden ze ook de zielzorg. Tot 1973 lag de verantwoordelijkheid daarvoor bij de bisschoppenconferenties uit de landen van herkomst. Pas in 1975 zou de landelijke stichting Allochtonen Zielzorg worden opgericht, later Cura Migratorum, geheten, die ging zorgen voor het migrantenpastoraat. De aandacht voor de situatie van arbeidsmigranten bleef aanwezig in het bedrijfsapostolaat.

Lastige mensen geduldig verdragen

Derde fase: politisering

In 1971 publiceerden twintig bedrijfsaalmoezeniers en industriepredikanten een 'Open Brief betreffende de positie van mensen in het bedrijfsleven' als vervolg op een gezamenlijke studieweek over macht. Tijdens

die studieweek hadden zij geconstateerd, dat zij allemaal bezorgd waren over de onmondigheid en onvrijheid van mensen in hun werksituatie. In de Open Brief, gericht aan "de kerken en alle personen en instanties, die verantwoordelijk zijn voor de menselijke waardigheid in het maatschappelijk leven", maakten zij hun zorgen over onmondige structuren op de werkvloer publiek. De hele geïndustrialiseerde samenleving werd gezien als een maatschappelijk systeem, dat de prestatimaatschappij opdringt en mensen reduceert tot kostenfactor. Daartegenover stelden zij dat mensen medeverantwoordelijk

wilden zijn, ook in en voor de arbeidssituatie. De brief riep veel reacties op en werd druk besproken in de media en door werkgevers en vakbonden, het minst door de eerst geadresseerden: de kerken. Het bleef niet bij woorden. Begin jaren zeventig groeiden arbeids- onrust en werkloosheid. In 1972 raakte het bedrijfsapostolaat actief betrokken bij de eerste bedrijfsbezetting in Nederland op de ENKA-fabriek in Breda. De industriepastores liepen voorop bij de grote protestdemonstratie en

gaven ook een boekje 'Noodsignalen' uit, waarin de arbeiders zelf aan het woord kwamen. Die partijkeuze is hen door de bedrijfsleiding niet in dank afgenomen; de financiering van het bedrijfsapostolaat door het bedrijf werd stopgezet. Wel ging de voorgenomen sluiting van de fabriek niet door en bleef de werkgelegenheid nog tien jaar behouden. Ook elders kozen bedrijfsaalmoezeniers steeds meer voor een solidarisering met mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Crisis

Het werk raakte op veel plaatsen in een crisis, niet alleen vanwege de verslechterende economie, maar ook vanwege binnenkerkelijke ontwikkelingen. Veel bedrijfsaalmoezeniers verlieten het ambt of gingen in een parochie

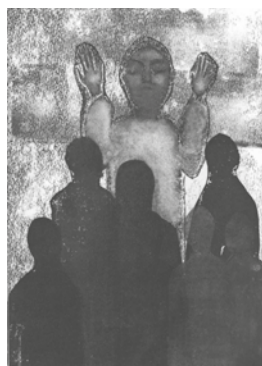
werken. Kernen en gespreksgroepen stopten, omdat de arbeiders weinig belangstelling voor hun verhalen ontmoetten vanwege de interne kerkstrijd. Voor nieuwe krachten werd de toegang tot de bedrijven steeds moeilijker. Dat had niet alleen te maken met de opstelling van de bedrijfsaalmoezeniers. Structurele veranderingen bij de bedrijven speelden minstens zo'n grote rol: toenemende mechanisering en automatisering veranderden of vervingen zelfs het werk van de arbeiders en belemmerden de toegang en bewegingsvrijheid van buitenstaanders. Een nieuwe generatie werkgevers en managers had minder kerkelijke binding. Bedrijven hadden inmiddels hun eigen personeelsfunctionarissen, maatschappelijk werkers en bedrijfspsychologen aangesteld en hadden geen bedrijfsaalmoezeniers meer nodig voor het bevorderen van de interne verhoudingen en een goed arbeidsklimaat.

Arbeidspastoraat

Ondanks deze moeilijkheden overleefde het bedrijfsapostolaat deze crisis, omdat de bisdommen het belang van dit werk bleven inzien. Overal kwam het tot een herziening, in het aartsbisdom Utrecht zelfs tot een nieuwe start. Dat kwam ook tot uiting in een nieuwe naam: industriepastoraat of bedrijfspastoraat. In de loop van de jaren tachtig kwam vrij algemeen de benaming arbeidspastoraat in gebruik. Die naam brengt de bredere focus tot uitdrukking. De aandacht is niet meer alleen gericht op werken in industriële bedrijven, maar op de rol van arbeid en niet-arbeid in de samenleving. Het aantal groeide weer tot vijftig katholieke arbeidspastores, waarvan de meesten pastoraal werker waren, en tien arbeidspredikanten. Op alle locaties werkten veel vrijwilligers mee.

Zondag van de Arbeid

Begin jaren tachtig verenigden de arbeiders binnen DISK zich in een

Bidden voor levenden en doden

eigen beweging, de Zevenbergse Conferentie. Ze wensten dat de katholieke kerk krachtiger stelling nam tegen het kapitalistisch stelsel en een Zondag van de Arbeid zou instellen rond 1 mei. De contacten met de bisschoppen verliepen moeizaam en de Zevenbergse Conferentie zou zich in later jaren vooral concentreren op eigen conferenties en analyses vanuit de ervaringen van de arbeiders. Wel werd in 1984 de Zondag van de Arbeid ingesteld, waarvoor het landelijk bureau

DISK tot zijn opheffing jaarlijks het werkmateriaal samenstelde. Tegenwoordig doet de Raad van Kerken in Nederland dat. Voor de arbeidspastores was deze themazondag een belangrijk hulpmiddel om in de parochies aandacht te vragen voor actuele ontwikkelingen rond arbeid en economie en hun werk te presenteren. Wel moest vanaf het begin de Zondag van de Arbeid in de parochieplanning concurreren met de viering van de Eerste Communie en soms ook met de Zondag voor de Oosterse Kerken. Naarmate het aantal arbeidspastores afnam, verminderde het aantal parochies dat aandacht besteedde aan de Zondag van de Arbeid.

Vierde fase: hernieuwde pastorale fase

De verminderde toegang tot de bedrijven had noodgedwongen geleid tot een andere invulling van het bedrijfsgerichte spoor. Daarbij kwam de economische crisis van begin jaren tachtig met hoge werkloosheidscijfers en een grote uitstoot van arbeiders in de WAO. De aandacht van arbeidspastores voor mensen aan de onderkant in de bedrijven breidde zich uit naar mensen die tijdelijk of definitief buiten het arbeidsproces waren geplaatst: werklozen, arbeidsongeschikten, vutters e.d. Of ze gingen zich richten op mensen met laagbetaalde banen in andere sectoren dan de zware industrie: landbouw, zorginstellingen, schoonmaakbedrijven, pakjes-

Onwetenden onderrichten

bezorgers. Sommige arbeidspastores gingen zelf in deeltijd meewerken in een laagbetaalde functie om van binnenuit te ervaren wat dit betekent. Anderen kozen ervoor aanwezig te zijn in inloophuizen en ontmoetingsplekken voor werklozen en arbeidsongeschikten en zo de nodige ervaring op te doen. Ook kregen zij oog voor andere kwetsbare groepen: jongeren, vrouwen in de bijstand, migranten, flexwerkers, thuiswerkers. Vanuit deze presentie in de wereld van laagbetaalde arbeid en van mensen zonder baan reflecteerden de arbeidspastores op hun ervaringen en ontmoetingen en verdiepten die via analyse en studie. De resultaten presenteerden zij vervolgens in kerkelijke bijeenkomsten en groepen en in het publieke debat.

Armoede

Luisterend naar de verhalen van de mensen die zij in hun werk ontmoetten, kwamen de arbeidspastores er in de jaren tachtig achter dat armoede nooit was weggeweest uit het rijke Nederland. Samen met de Raad van Kerken organiseerde DISK daarom in 1987 de eerste landelijke conferentie 'De arme kant van Nederland' en begon een langjarige campagne tegen verarming en verrijking. Zowel landelijk als regionaal en plaatselijk waren arbeidspastores actief betrokken in deze campagne via ondersteuning van groepen van getroffen, ontwikkelen van materiaal, organiseren van kerkelijke bijeenkomsten en acties naar de politiek.

Vijfde fase: toerusting en dienst

Vanaf het eind van de jaren negentig kreeg het kerkelijke spoor noodgedwongen een groter accent. Wanneer bisdommen het arbeidspastoraat nog bleven financieren, gebeurde dat onder de voorwaarde dat de arbeidspastores zich steeds meer moesten richten op de toerusting van parochies rond vragen van arbeid en economie. Dat kwam tot uitdrukking in de organisatie van het werk. Meer en meer werden arbeidspastores onderdeel van de dekenale dienstverleningsstructuur. Tegelijk

nam de aandacht en ruimte voor maatschappelijke vraagstukken in de parochies af vanwege fusieprocessen en kerksluitingen. Terwijl de belangrijkste reden voor het bestaan van het bedrijfsapostolaat en het arbeidspastoraat altijd de presentie van de kerk in de wereld van de arbeid was geweest, eerst om de wereld te herkerstenen, later om de kerk te voeden met ervaringen uit het werkmilieu, werd nu de ruimte voor presentie in de seculiere wereld kleiner en de voedingsbodem voor de terugkoppeling naar de parochies schraler. Daarmee kwam een einde aan het arbeidspastoraat als categoriaal

pastoraat.

Opvallend is, dat in de laatste fasen het landelijk bureau van DISK relatief gezien een steeds belangrijker functie kreeg als centrum, van waaruit de parochies en kerkelijke gemeenten gevoed werden met waardevolle informatie en bruikbare werksuggesties rond de maatschappelijke vragen van arbeid en inkomen. Eind 2014 kwam daaraan een einde.

Beledigingen vergeven

Heleen van Andel, 'Met wie niet zacht wordt omgesprongen. 50 jaar Arbeidspastoraat bisdom Rotterdam', Rotterdam, 1998.

Hub Crijns, Herman Noordergraaf, Eef van Vilsteren, 'Pendelen tussen werk en kerk. Verhalen rond de opkomst van het bedrijfsapostolaat, 1943-1976', Gorinchem, 1994.

Rob Kuppens en Hub Crijns, 'Present tussen werk en kerk. Verhalen rond het arbeidspastoraat 1975-2006', Gorinchem 2008.

Henk Meeuws, 'Geloof in arbeid. Een praktisch-theologische studie over het huidige arbeidspastoraat in Nederland 1943-1992', Den Haag 1993 (niet gepubliceerd onderzoek).

John Veldman, 'Project Bedrijfspastoraat. Een historisch en theologisch onderzoek naar een verantwoord spreken van de gelovige in de economie', Kampen 1998.

“Liefde heeft de kracht van een sacrament”

Simone Weil over godsliefde en naastenliefde

Henk Meeuws is theoloog en diaconaal onderzoeker

“Als de gave op de goede wijze gegeven en ontvangen wordt, is het feit dat de ene mens aan de andere een stuk brood geeft zo iets als een echte communie.”

Oppervlakkig gezien staan in dit citaat van Simone Weil, zoals in de bovenstaande titel, voor wie thuis is in het christelijk geloof vertrouwde woorden te lezen. Maar schijn bedriegt. Bij Simone Weil is niets op het eerste gezicht vertrouwd. Bij intensere aandacht zijn in het leven en werk van Simone Weil verwarrende en zelfs ontzagwekkende hoogte en diepte te ontwaren. Dit artikel verkent iets van die hoogte en diepte aan de hand van Weils beschouwingen over de vormen van indirecte liefde tot God in het algemeen en de liefde tot de naaste in het bijzonder. Voor een goed begrip is eerst een schets van haar leven en persoon nodig en van drie mystieke ervaringen. Want bij Simone Weil gingen ervaren, doen en denken hand in hand.

Henk Meeuws

Vanaf haar jeugd lijdt Simone onder zwakke gezondheid en zware hoofdpijnen. In haar puberteit beleeft ze diep ongeluk in suïcidale depressies, wanhopig zoekend naar richting en houvast... en ontdekt voor altijd dat verlangen wezenlijker is dan verwerven. Ze studeert met o.a. Sartre moderne en klassieke filosofie; m.n. de Oude Grieken bekoren haar. Ze engageert zich volop in de communistische beweging, neemt vluchtelingen in huis op, loopt voorop bij stakingen. Simone de Beauvoir benijdt haar om haar grote hart voor heel het universum - maar vindt dat ook wel pathologisch. Hoewel pacifistisch gezind, wil ze in Spanje tegen Franco vechten, maar ze stapt in een ketel hete olie, en dat was dat. Ze doceert filosofie aan beroemde lycea, maar stopt daarmee om het leven van fabrieksslaven te delen; dat put haar lichamelijk en geestelijk compleet uit. Na de Duitse inval trekt ze met haar ouders naar Marseille, in 1942 naar de VS, gaat meteen naar Lon-

[Foto privé archief]

den om te werken voor Generaal De Gaulle, zet zichzelf uit liefde voor de ongelukkigen in de oorlogsgebieden op hongerrantsoen, en sterft op 24 augustus 1943, amper 34 jaar oud, verteerd door tbc, opgebrand. En tot op het laatst alsmaar denken, analyseren, debatteren, schriften vol schrijven ... en wachten. Simone Weil leert in de diepte van haar ziel dit te doen: niet waarheid, goedheid of schoonheid zoeken maar met zuivere aandacht

Simone Weil
[Foto Bridgeman Images]

(attention) *wachten*, wachten op God (attente de Dieu), wachten op Liefde - want God 'is' niet, God 'lieft'.

Simone Weil: voor sommigen een heilige, voor anderen onuitstaanbaar; voor André Gide 'de patroonheilige van de buitenstaanders'; voor Albert Camus "de enige grote geest van onze tijd". Hoe dan ook: tegendraads filosofe, activiste... en mystica.

Mystieke ervaringen

Van huis uit heeft Simone helemaal niets met religie. In haar '*Geestelijke autobiografie*' noteert ze dat ze op geen enkel moment in haar leven God 'gezocht' heeft. Het 'godsprobleem' interesseert haar niet, er is niets rationeels over te zeggen. Ze heeft tijdens haar geestelijke ontwikkeling nooit echt gebeden, schijft ze medio mei 1942. "Ik was bang voor de suggestieve macht van het gebed...". Terwijl ze de klassieke denkers, Plato voorop, en Marcus Aurelius koestert, blijft de christelijke mystiek haar geheel vreemd. Dat verandert in 1935 radicaal. Toen ze vervuld was van leegte, overkwam haar een ingrijpende mystieke ervaring. In 1934 besloot Simone het arbeidersbestaan in de fabriek van Renault te gaan delen. Daarover noteert ze, zich haar ervaring van 'ongeluk' in haar puberteit herinnerend: "Toen ik in de fabriek kwam, en in aller ogen en ook in de mijne was opgegaan in de naamloze massa, is het ongeluk van de anderen mij in vlees en bloed gedrongen. (...) Ik heb daar voorgoed het slaventeken ontvangen, zoals

de Romeinen dat met gloeiend metaal op het voorhoofd van hun geringste slaven inbranden. Sindsdien heb ik mij altijd als een slavin beschouwd".

Ervaring van liefde in het lijden

Dit slavenleven in ongeluk moet ze na een jaar opgeven, fysiek gebroken en met de dood in de ziel, ontledigd als een slaaf.... Haar ouders nemen haar in 1935 mee op reis, o.m. naar een Portugees dorpje. Daar overkomt haar het volgende: "In een dergelijke zielstoestand en in ellendige fysieke omstandigheden ben ik naar dat Portugese dorpje gegaan (...) Er was die dag patronaatsfeest. Het was aan het strand. De vissersvrouwen gingen in processie langs de boten; zij droegen kaarsen en zongen, ongetwijfeld zéér oude liederen, die van een hartverscheurende droefheid waren. [...] Daar had ik plotseling de zekerheid dat het christendom bij uitstek de godsdienst der slaven is, dat slaven wel christenen *moeten* zijn en dat ik tot hun behoort". Hier wordt Simone naar eigen ervaren voor het eerst door God aangeraakt. Die aanraking biedt geen opheffing van het lijden, maar komt als liefde in het lijden. Dwars tegen Nietzsche en Marx in stelt ze later: "De enorme grootheid van het christendom komt van het feit dat het geen bovennatuurlijke *remedie* zoekt voor het lijden, maar een bovennatuurlijk *gebruik* van het lijden". Dit ziet ze voor haar ogen in Portugal gebeuren, dit ervaart ze ook zelf. De armen - naamloos, onaanzienlijk, veracht, bijna zielloos - *wachten* in geloof op voedsel voor hun verlangen, perspectief voor hun hoop, aanraking door verborgen liefde. Simone beseft: liefde is geen troost, liefde is licht.

Nu gaat zij zich verdiepen in het christendom, als ook in het gedachtengoed van Lao Tze, het boeddhisme en hindoeïsme, de Egypti-

Leven en persoon

Simone Weil is geboren te Parijs op 3 februari 1909 in een welgesteld gezin, joods, maar volkomen seculier en agnostisch. Haar evenzeer hoogbegaafde broer leert haar op driejarige leeftijd lezen; samen declareren ze hele passages uit b.v. Homerus' *Odyssee* - in het Grieks. Als ze zes jaar is laat ze de suikerpot staan uit solidariteit met de soldaten. Als ze tien is verklaart ze zich aanhanger van het bolsjewisme.

sche religies; ze leert zichzelf Sanskriet om de Bhagavadgita en Upanisaden te kunnen lezen. Nu gaat zij over God denken, leert ze God verwachten...

De liefde is zoiets als een sacrament

Er volgen meer mystieke ervaringen. In 1937: "Toen ik in Assisi alleen was in de kleine Romaanse kapel uit de twaalfde eeuw, waar Sint Franciscus zo vaak gebeden heeft (...) werd ik door iets, dat sterker was dan mijzelf, voor het eerst van mijn leven op de knieën gedwongen". In Franciscus' leven, in zijn zelfontleding, armoede, zwerven en zingen, overweldigt haar pure poëzie. "Hij ontblootte zich om de schoonheid der wereld rechtstreeks te ervaren", schrijft ze. "De liefde tot deze schoonheid komt van God, die in onze ziel is neergedaald, en gaat ook tot God, die in de wereld tegenwoordig is. Het is zoiets als een sacrament".

Christus is neergedaald

In 1938 brengt ze de Goede Week door in de Benedictijnerabdij van Solesmes. Verschrikkelijke hoofdpijnen pijnigen haar dag en nacht. Desondanks wordt het haar gegeven "een zuivere en volmaakte vreugde te vinden in de ongekende schoonheid van de muziek en de teksten. Deze ervaring heeft mij bij benadering beter doen begrijpen dat het mogelijk is vast te houden aan de liefde van God te midden van het ongeluk". Ze krijgt er een gedicht aangereikt, dat haar diep aangrijpt; ze leert het van buiten. "Wanneer mijn hoofdpijnaanvallen een hoogtepunt bereikten, dan dwong ik mij vaak dat gedicht op te zeggen, met al mijn aandacht en met mijn gehele ziel geneigd naar de tederheid die in de versregels ligt vervat. Ik dacht dat ik het opzegde omdat het een mooi gedicht is, maar zonder het mij bewust te zijn werd dit opzeggen een bidden. Tijdens zulk een biddend reciteren is [...] Christus zelf neergedaald om mij geheel in bezit te nemen".

Later wordt haar deze ervaring vaker en nog intenser geschonken. Steeds duidelijker beleeft en beseft zij: deze werkelijke ontmoeting van mens en God, van persoon tot persoon is niet het resultaat van enig verlangen, zoeken, willen of werken van haar kant. Integendeel: het is pure genade. God bezoekt de ziel die in lege stilte, roerloos, zelfloos, met zuivere aandacht wacht. Wie uit zichzelf contact met God probeert te vinden, vindt slechts zichzelf, ook al belijdt zo iemand 'God'.

God, Liefde, Sacrament

Deze ervaringen en inzichten werpen licht op Simone Weils beschouwingen over God, Liefde, Sacrament. Uitgangspunt voor haar beschouwingen is, dat God oneindig, onpeilbaar, absoluut 'afwezig' is van / in onze werkelijkheid / het universum. Wij mensen kunnen vanuit onszelf God niet kennen, hebben niet direct weet van God. Desondanks zijn mensen godsdienstig, roepen ze God, denken en spreken ze over God, identificeren ze God. Hoe kan dat? Simone Weil betoogt er het volgende over. "God brengt zichzelf op volmaakte wijze voort. Hij kent zichzelf volkomen... Maar voor alles is God liefde. God bemint boven al zichzelf. Deze liefde, deze vriendschap in God, is de drie-eenheid". Vader, Zoon en Geest zijn tegelijk 'ander' én 'identiek', niet-één én één. Deze oneindig zelfdelende liefde, welke God zelf is, behoedt ons voor een te gemakkelijke verbeelding van God als 'persoon'. In zekere zin moeten we God als onpersoonlijk voorstellen, nl. zo "dat Hij het goddelijk voorbeeld is van een persoon, die zichzelf overtreft door zichzelf te ontkennen".

God is liefde

In de zin van deze 'godelijke zelfontkenning' is nu ook Gods schepping te verstaan. De werkelijkheid is van oorsprong af niet machtige 'uitbreiding' (emanatie) van God, maar liefdevolle zelfontleding. God ruimt

a.h.w. een lege plaats in voor niet-god. "God schiep de wereld uit en door liefde. God heeft niets anders geschapen dan de liefde zelf en de middelen om liefde mogelijk te maken. (...) Hij schiep, zo ver mogelijk van Hem verwijderd, wezens die in staat waren lief te hebben. Zelfs heeft hij, omdat niemand anders dat kon doen, zich naar het verste punt begeven, hetgeen oneindig ver van hem verwijderd is. Deze afstand tussen God en God, hoogste en onvergelykelijke smart, wonder van de liefde, dat is het kruis." Wij mensen kunnen God niet uit onszelf beminnen; alleen God kan God liefhebben. Maar wat wij wél kunnen is: ons oefenen in zuivere aandacht, niet terugschrikken voor de leegte en stilte in ons bestaan maar die beamen en onszelf ontledigen. Dit kunnen we oefenen door met volstrekte intellectuele, morele en spirituele eerlijkheid ons open te stellen voor waarheid, goedheid en schoonheid in onze werkelijkheid. Want daarin is Gods scheppende liefde verborgen.

De naaste beminnen zoals God

Met pure aandacht openheid beoefenen voor het 'goede' houdt voor alles in: de naaste beminnen zoals God. Dat is iets anders dan fatsoenlijk, vriendelijk, beminnelijk zijn. De naaste beminnen zoals God, is ook iets méér dan b.v. brood geven aan wie honger lijdt. Als dit niet met volstrekte aandacht voor de ultieme waardigheid van die ander gebeurt, 'koopt' men de hongerige a.h.w. met een stuk brood. Haar / zijn waardigheid bestaat echter hierin: om hunzelf bemind te worden als Gods geliefde. Dat nu kan alleen God. Als we de naaste willen liefhebben, dan moeten we onszelf leeg maken en in onszelf plaats maken voor Gods liefde. Zo wordt ons beminnen werkzaam teken van Gods liefde - het wordt sacramenteel.

Sacrament van liefde

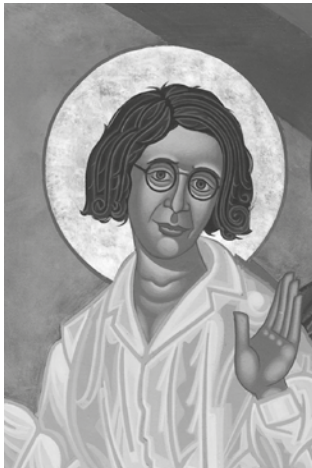
De sacramentele kracht van liefde wordt het duidelijkst waar het gaat om de omgang met 'het ongeluk' (Le Malheur). Het ongeluk

berooft een mens van alle menselijkheid, reduceert de ongelukkige tot een zielloos ding. "Er is geen menselijkheid te vinden in het naamloze, bewegingloze vlees langs de weg". Wie die ongelukkige met werkelijke aandacht 'aanziet' en wil laten leven, verplaatst zich in de ander, geeft zich aan het leed over, ontledigt zich, verlaat zichzelf - zoals God. "En door dat te doen, krijgt men, na en naast God, het vermogen een ander op een scheppende wijze te beamen". Simone speelt in dit verband met woorden: in naastenliefde 'ont-scheppen' wij onszelf en (her)schept God door ons. Opdat dit 'scheppingsproces' werkelijk kan gebeuren is evenwel niet alleen aan de kant van de gever van aan-

dacht ontvankelijkheid vereist, doch ook aan de kant van de ontvanger. Ook in het diepste ongeluk kan Liefde alleen leven scheppen als ze beaamd wordt. Wie in het duister van ongeluk verkeert moet in het zelfverlies Gods verborgen liefde dankbaar aanvaarden. Dan is er in de naastenliefde sprake van werkelijke 'heilige' communie: delen door / in / van Gods liefde uit de kracht van het sacrament. Het ultieme voorbeeld van deze heilige communie ziet Simone Weil in Christus. Met de haar kenmerkende zin voor paradoxen noteert ze: "Christus op het Kruis, die roept: 'Mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?' Dat is de volmaakte lof van Gods glorie".

Simone Weil
[Fotograaf onbekend]

Simone Weil icon
[Fotograaf Mark Dukes from Dancing Saints]

Simone Weil, 'Wachten op God', Utrecht, 2019.
Red., 'Liefde is licht. Religieuze teksten van Simone Weil', Utrecht, 2020.
Luisterviering van Henk Meeuws over Simone Weil: <https://youtu.be/75YUwo24gxA>

Het diaconaal interview
is gehouden met
Tamara Breton en **Ton
Snepvangers** van het
Diaconaal Centrum De
Bakkerij Leiden

“Bij gebrek aan een Samaritaan kan ook een Leidenaar volstaan”

Vanaf de locatie van De Bakkerij bieden de kerken al zes eeuwen hulp aan Leidenaren. Vóór de Reformatie stond er het Barbaragasthuis, later Huiszittenhuis geheten. Vanuit dit huis werden de thuiswonende of huiszittende armen bedeed. Zij kregen o.a. kleding, soep, turf en brood.

Het Huiszittenhuis en de Hervormde Diaconie stonden in de loop der eeuwen aan de wieg van diverse instellingen voor de opvang van weeskinderen en ouderen, het bestuur van diverse hofjes en vormden tijdenlang het centrale aanspreekpunt voor de armenzorg in de stad Leiden.

Centrum De Bakkerij Leiden

In 1985 wordt er een begin gemaakt met het Diaconaal Centrum De Bakkerij. Vanuit verschillende kerkgenootschappen gebeuren diaconale activiteiten in de oude gebouwen van de voormalige armen bakkerij. Een deel van de aangrenzende graanpakhuizen wordt in 1988 door studentenhuysvesting verbouwd tot woonruimte voor studenten.

Tamara Breton en Ton Snepvangers zitten vol met verhalen. “De ruimten aan de Haarlemmerstraat zijn al jarenlang verhuurd aan twee winkels, die daarmee financieel bijdragen aan het diaconale werk. De diaconie van de Protestantse gemeente Leiden en de RK Diaconie van de HH Petrus en Paulus parochie zijn de opvolgers van het aloude diaconale werk. Bij de laatste verbouwing (gereed in 2001) is de binnenplaats van een glazen dak voorzien. Deze binnenplaats is nu de centrale ingang, die toegang geeft tot kantoren van instellingen, die voor een diaconale prijs hun werkplek huren. Deze instellingen zijn werkzaam op sociaal terrein en hun doelstelling is nauw verwant aan die van de Diaconieën: het helpen van mensen. Bijvoorbeeld Amnesty Interna-

Ton Snepvangers en Tamara Breton

tional, Humanitas, Stichting Present Leiden, Stichting Straatpastoraat Leiden, Stichting Vluchtelingenwerk Leiden, en zo meer. Het gebouw is een verzamelgebouw geworden van goede doelen organisaties in Leiden. Achter de oude gevel van De Bakkerij gebeurt veel. Meer dan honderd mensen komen er per dag binnen en ook 's avonds wordt er druk gebruik gemaakt van de vergaderzalen. Het is een huis vol verhalen, een warm nest voor bevlogen mensen.”

Diaconale projecten

“De oudste taak van Diaconaal Centrum De Bakkerij is het verlenen van individuele diaconale hulp. De Bakkerij is een bekend laatste vangnet voor veel hulpverlenende instanties en partnerorganisaties in de regio. De Diaconieën kunnen vaak tijdelijk hulp verlenen in afwachting van het moment waarop de reguliere hulpverlening kan inspringen. Een bekende spreuk luidt: “Bij gebrek aan een Samaritaan kan ook een Leidenaar volstaan”. Voor jongeren is er het project M25. Jongeren maken via een schoolstage of anderszins kennis met het leven van andere mensen, geleid door de Werken van barmhartigheid van Matteüs 25. Op 1 juni 2011 ging het pilotproject M25 Leiden Regionaal vanuit Diaconaal

Centrum De Bakkerij van start. Een proeftuin om de succesformule van M25 Leiden, via contacten met onderwijsinstellingen, parochies en kerkelijke gemeenten, te verbreden naar de omgeving van Leiden. Stichting GIL (Gezondheidszorg Illegalen Leiden) ontstond 25 jaar geleden toen er helemaal niets voor ‘illegalen’ (ongedocumenteerden) geregeld was. Twee huisartsen en de Fabel van de Illegaal klopten met dit probleem aan bij de diaconie, met als resultaat de stichting GIL. Het werk van de Stichting wordt dit jaar ondersteund vanuit de Avondmaalscollecten bij de Protestantse Gemeente Leiden. Het Diaconaal Centrum is ook op allerlei manieren betrokken geweest bij de opvang van vluchtelingen en migranten, en vooral voor ongedocumenteerden en mensen die een overlevingsfase zitten tussen hun aanvraag voor een verblijfsvergunning en de uitslag daarvan. Op allerlei manieren is er gezorgd voor opvang, begeleiding, onderdak, voedsel, medische zorg. Er zijn allerlei instanties bij betrokken, zoals ook de burgerlijke gemeente Leiden.

In 2020 heeft De Bakkerij in samenwerking met Stichting Urgente Noden Leiden (SUN Leiden) Zomerbonnen uitgegeven voor huishoudens, die door omstandigheden moeite hebben om de eindjes aan elkaar te knopen.

Tamara Breton (47) is van Rotterdamse komaf en heeft haar jeugd in verschillende Europese landen doorgebracht. Na haar middelbare schooltijd studeerde ze rechten in Leiden. Na het afstuderen volgden verschillende functies in migranten en vluchtelingenwerk en de advocatuur. Zij kwam in 2012 bij centrum De Bakkerij voor steun aan Franstalige Afrikaanse vluchtelingen en is nu vanuit de Protestantse Gemeente Leiden diaconaal werker aan het centrum.

Dit jaar meldden 46 hulpverlenende instanties 1.349 huishoudens aan, waaronder 581 alleenstaanden, 113 huishoudens bestaande uit twee of meer volwassenen, 373 alleenstaanden met kind(eren) en 282 gezinnen met kind(eren). In totaal zijn met deze actie 4.565 boodschappenbonnen ter waarde van € 10 uitgereikt. Dat is ruim 1.200 bonnen meer dan in 2019. Door het jaar heen zijn er elke maand activiteiten met diverse groepen, die te maken hebben met ontmoeting, samen bezig zijn, samen koken, samen eten, er op uit gaan, even bijkletsen. Leiden heeft geen diaconaal inloopcetrum. Deze activiteiten vervullen eenzelfde functie en grote groepen mensen doen er altijd aan mee.”

Coronaleed

“Alle organisaties en mensen die het Diaconaal Centrum De Bakkerij draaiende houden zijn begin maart overvallen door het coronavirus en de maatregelen die de overheid nam om de verspreiding tegen te gaan. Half maart sloot ook De Bakkerij haar vele deuren. De activiteiten, die mensen samen brengen, de komst van bezoekers in de gebouwen, het samen er op uit gaan, daar kwam een einde aan. Alle hulpactiviteiten, die het ontmoeten, samen optrekken niet nodig hebben, zijn uiteraard wel doorgegaan. Denk aan de individuele hulpvragen rond onderdak, voedsel, medische zorg, reiskosten e.d. Dat heeft veel energie gekost en daarnaast zijn nog wel enkele specifieke activiteiten georganiseerd. Daar vertellen we straks meer over. Vanaf 2 juni zijn de deuren van De Bakkerij weer voorzichtig open. We kunnen weer mensen ontvangen van maandag tot en met donderdag, van 9.00 tot 16.30 uur. Op vrijdag zijn we in de vakantietijd nog gesloten.”

Zorg voor vreemdelingen

“We kennen in Leiden een lange geschiedenis van zorg voor de vreemdeling, de vluchteling, de ongedocumenteerde mens. We werken samen met de Stichting Vluchtelingenwerk Leiden en andere organisaties, die vanuit

Ton Snepvangers (63) is geboren in 1957 in Bergen op Zoom. Na zijn jeugd jaren studeerde hij geschiedenis en Nederlands in Tilburg plus MO-A Theologie. Hij werd docent godsdienst op meerdere scholen in West Zeeuws-Vlaanderen en studeerde verder MO-B Theologie. Vervolgens is hij als pastoraal werker gaan werken in het Bisdom Rotterdam in verschillende diocesane en dekenale functies als catecheet en opbouwerker. Hij werkt nu 10 jaar bij Diaconaal Centrum De Bakkerij, thans als coördinator en RK Diaconaal Werker, met zending van de RK parochie in Leiden.

hun doelstelling een bijdrage kunnen geven. Zo hebben we een tijdlang vooral Franssprekende Afrikaanse vluchtelingen gehad. We hebben hen opgezocht en een spreekuur geboden voor inloop. Vaak vallen deze mensen buiten alle voorzieningen. Hun asielaanvraag is ook vaak buiten de vastgestelde criteria. Ze wachten op uitsluitel vanuit de procedures.

Je hebt een groep die perspectief heeft en vooruitzicht heeft op een verblijfsvergunning. En je hebt een groep, die dat niet heeft. Voor beide groepen is er de vraag naar begeleiding,

opvang, onderdak, voedsel, medische voorzieningen. We hebben hier in Leiden actief meegewerkt aan een goede bed-, bad- en broodopvang. Dat is ook gelukt, met hulp van veel organisaties die meededen en met hulp van de gemeente Leiden. Toen kwam de landelijke politiek met het voorstel voor een pilot in vijf regio's rond de Landelijke Vreemdeling Voorziening (LVV). Die is voor onze regio in de Pauluskerk in Rotterdam gekomen. In Leiden kwam er na de gemeenteraadsverkie-

zingen een ander college en is de steun vanuit de gemeente aan de opgebouwde lokale bed-, bad, broodopvang afgeblazen. Vanuit Leiden worden mensen verwezen naar Rotterdam. Daar is in Rotterdam verbazing over geuit, want de LVV is geen lokatie, maar een voorziening waarmee binnen een regio samengewerkt kan worden. De Pauluskerk wil binnen de huidige pilot mensen perspectief bieden door er op aan te dringen dat er binnen zes maanden duidelijkheid is over in Nederland blijven of teruggaan naar eigen land. De realiteit gebiedt te zeggen dat dat niet lukt, en we zien veel mensen met onbekende bestemming verdwijnen. Zowel in Leiden als in Rotterdam. En we krijgen de eerste klanten, die vanuit Leiden naar Rotterdam zijn gegaan, inmiddels al weer terug.

Samen met andere organisaties in Leiden hebben we fel geprotesteerd tegen het ten grave dragen van de Leidse voorzieningen die er waren. We hebben met partners actie gevoerd. Tot nu toe heeft dat nog niets opgeleverd. Eind mei hebben we samen met andere organisaties het Leids Ongedocumenteerde Fonds (LOF) opgericht, om mensen te kunnen bijstaan. We bieden nu noodopvang. Gezondheidszorg voor de mensen die aankloppen. Verwijzen door naar anderen. We hebben geen vaste structuur meer, maar bieden tijdelijke oplossingen. Met de lockdown sinds maart is het er allemaal niet gemakkelijker op geworden."

Zomertasjes en Tassen voor toppers
"De activiteiten van en met jongeren zijn ook door de lockdown

gehinderd. Er zijn gelukkig verschillende activiteiten doorgegaan. Elk jaar hebben M25 jongeren een boottocht met dak- en thuislozen. Dit jaar hebben de M25 jongeren voor de dak- en thuislozen tasjes gevuld met zonnebrand, een mondkapje, een zonnebril, hygiënische handgel, een bidon en een cadeaukaart van de Hema. De tasjes zijn aan de bewoners van de maatschappelijke opvang uitgedeeld, met de voorzorgen van op afstand blijven." "We hebben een grote actie gehouden met

tasjes voor kinderen, die tijdens de lockdown ook thuis moesten blijven. Samen met andere organisaties hebben we ons gericht op kinderen uit huishoudens met lage inkomens. Er zijn in totaal 650 tasjes uitgedeeld. De M25 jongeren hebben de Tassen voor Toppers gevuld met spel- en leesmateriaal, stoepkrijt, kleurpotloden, een kleurboek. Het is een stevige logistieke operatie geworden, maar het is gelukt. We zijn er in geslaagd om einde juni alle tasjes uit te delen."

Oma gaat op Stap

"De lockdown had ook grote gevolgen voor onze activiteit 'Oma gaat op Stap'. Via onze contacten in verzorgingscentra kwamen we de wensbriefjes in wensbomen tegen. Mensen maken een wens kenbaar, zoals boodschappen doen, terras bezoeken, kopje koffie doen, zwemmen, bezoek bij graf partner. Het bleek dat het personeel van de centra feitelijk te weinig tijd heeft om aan alle wensen te kunnen voldoen. Zo is het project ontstaan. We zochten en vonden vrijwilligers, die maatje willen zijn voor de

bewoners en hun wensen. Er zijn nu zo'n 25 vrijwilligers actief. Toen op 20 maart 2020 werd besloten dat het bezoeken van ouderen in de woon- en zorgcentra niet meer mogelijk was, werd deze activiteit ook getroffen. Maar de vrijwilligers hebben naar andere wegen gezocht om het contact te houden. In de afgelopen maanden zijn vaste koppels ontstaan. Bezoek bleef lastig, maar andere vormen van contact zijn ontwikkeld: er is gepraat, gebeld, een boodschap gedaan en zo meer."

Vooruit kijken in onzekere tijden

"In september doen we altijd mee met de Vredesweek. We houden dan in Leiden een Vredeswake, waar jongeren, mensen uit kerken, deelnemers van die dag aan meedoen. We weten niet hoe het er half september uit gaat zien wat mogelijkheden betreft. De Vredeswake gebeurt in de open lucht, dus we kunnen meer dan binnen. Meestal gaat het om een wandeling, een bijeenkomst op

het stadhuisplein met een programma van praatjes, bezinning en liedjes. De deelnemers variëren tussen 100 en 150 mensen. We hebben verschillende thema's. Maar de onzekerheid beperkt je organisatievermogen. We hebben met Pax digitale inspiratiesessies gedaan en konden als Ambassadeurs van Vrede bij elkaar afkijken en inspiratie opdoen. We doen ons best en hopelijk kunnen we ook dit jaar een Vredeswake houden. In ieder geval gaat binnenkort de berichten naar de persmedia uit."

Helpen waar geen helper is

"Raar maar waar, Leiden kent geen algemeen inloophuis, alleen in de avond bestaat er een inloophuis voor mensen met een psychische problematiek. Het is de vraag wat de gemeente Leiden gaat doen met de buurthuizen in het sociaal domein. De vooruitzichten zijn somber. Wij hebben in het recente verleden vooral meegewerkt

aan de inloop en opvang van dak- en thuislozen en vreemdelingen. In andere steden tref je meestal wel een inloophuis aan, dat open staat voor alle mensen. Het is altijd een sociaal gebeuren, dus we moeten juist in deze coronatijd er goed over nadenken. Ook in Leiden zijn er voldoende mensen die met de ziel onder hun arm lopen en overdag eens binnen willen lopen voor een praatje, kopje koffie, aandacht. De voedselbank heeft geen sociale plek en is sinds de coronatijd vooral een plek van efficiënt inpakken en uitdelen. Nu gaan mensen naar de bibliotheek of de Hema of andere plekken, die eigenlijk niet voor inloop dienen. We zijn in overleg met andere organisaties aan het bekijken hoe en waar we zo'n open ontmoetingsplek zouden kunnen realiseren."

Tekst en foto's zijn van Hub Crijns.
www.debakkerijleiden.nl

"Het is een huis vol verhalen, een warm nest voor bevlogen mensen"

Vieringen op internet in coronatijd

Een oefening in verbinding

Hans Oldenhof is diocesaan diaconaal werker in het Aartsbisdom Utrecht

In de periode half maart tot eind juni 2020, in de coronatijd, heeft onze kerk in Nederland op heel veel plekken een enorme inhaalslag gemaakt wat betreft de aanwezigheid op het internet.

Ineens moesten alle kerkgebouwen dicht. Wanneer de draad van 'het gewone leven' weer opgepakt zou kunnen worden was totaal onduidelijk. Geen vieringen meer en geen vergaderingen. Het individuele pastoraat verschoof van het huisbezoek naar het telefoongesprek. De 'intelligente lockdown' had een grote impact op iedereen, ook als er nabij geen doden te betreuren waren. Er was angst bij velen voor de gezondheid, voor de inkomenspositie, voor het verlies van relaties, voor het verlies van houvast. Pastorale teams stonden voor de vraag: wat betekent dit voor onze kerntaak: de verkondiging van het evangelie? Waar het lukte om aangepaste vieringen voor het internet te maken diende dit ook een diaconaal doel.

Pastoraat en diaconie

Diaconie is "het verminderen dan wel mee uithouden van met name sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen". Wanneer liturgie op internet helpt om vormen van lijden mee uit te houden is diaconie gaande.

Diaconaal hulpbetoon is vaak praktisch: geld, goederen, voedsel geven, de weg wijzen. Maar er zit ook een mentale kant aan. Paus Franciscus roept ons niet voor niets op om vriendschap te sluiten met de armen. Het presentiepastoraat doet daar dagelijks ervaring mee op. Het gaat primair om verbinding, het tot stand brengen van een vertrouwensrelatie, waardoor mensen zich mentaal gesteund voelen

om beter met hun situatie om te gaan. Door de pandemie is ineens de hele samenleving op drift. 'Kwetsbare mensen' zijn ineens niet meer anderen ver weg of dichtbij. Iedereen heeft de kwetsbaarheid ervaren, van zichzelf, van anderen, van de 'gewone' verhoudingen in de economie en het dagelijks leven. Ook de verkondigers van het evangelie.

Unieke leerperiode

De pandemie is een uniek leermoment geweest voor leden van pastorale teams. Kijkers die in coronatijd op hun scherm voedsel zoeken voor hun ziel blijken groter in getal dan de kerkgangers van begin maart. Al deze kijkers, bekende en onbekende, hopen op een voorganger die voor hen geloofwaardig is. Geloofwaardigheid en authenticiteit hangen samen met een innerlijke balans tussen kwetsbaarheid en kracht, tederheid en overtuiging, zelf geraakt zijn door Gods Geest en de ander willen begeleiden op de weg om zelf Gods liefde te ervaren. Wie echt aanwezig is als persoon in zijn of haar voorgaan, in de verkondiging en gebeden, kan bij het contact maken met de kijker beter verwijzen naar de Bron. Een goede voorganger verwijst niet alleen; hij of zij nodigt de ander uit om te ontdekken dat deze Bron ook in hem of haar stroomt. Door die ervaring wordt het echt mogelijk om angst en lijden uit te houden: ik ben niet alleen verbonden met lotgenoten. De Eeuwige zelf is in ons midden!

Bemiddeling naar God

De kijker, vaak een zoekende gelovige, wil het gevoel hebben dat hij of zij zich tenminste ten dele kan identificeren met de voorganger. Is dat echt een medemens, even kwetsbaar en krachtig als ik? Kan het geloof dat die ander

verkondigt ook mijn geloof zijn? Opent de ander voor mij in de viering een heilige ruimte, de ruimte waarin ook mijn ziel open gaat voor God? Wil ik, al is het maar voor even, aansluiten bij diens geloofsgemeenschap? Dit speelt natuurlijk in elke kerkdienst. Maar als het medium een scherm is en er door de pandemie een grote honger naar houvast is, die zich een weg zoekt via internet, dan luistert het extra nauw. Er zijn mensen in ons land die zich op kerk en digitale media gespecialiseerd hebben. Eric van den Berg, online communicatieadviseur, trainer en spreker in de kerken, bekeek samen met o.a. Frank Bosman en Marian Geurtsen een groot aantal internetvieringen in coronatijd. In mei deelden zij hun bevindingen via de website isimedia.nl/store. Hun aanbevelingen zijn zowel technisch als liturgisch van aard. Van de liturgische aanbevelingen benadruk ik enkele, die in mijn ogen bijdragen aan een echte verbinding, zodat het diaconale doel, de crisis mee uithouden, gehaald kan worden.

Wederkerigheid centraal

Presentiepastores hebben ons gewezen op het grote belang van wederkerigheid in de relaties. Wie zich verschanst in zijn of haar rol loopt vast. Dit geldt ook voor liturgische voorgangers. In vieringen op het internet luistert het heel nauw. Frank Bosman zegt het als volgt: "De priester, dominee is geen gewijde acteur die een uit zijn hoofd geleerd versje opdreunt, maar een liturgisch dramaturg, die zichzelf en alle andere actoren / actrices in het liturgisch spel zijn of haar deel geeft en ieders inspanning laat samensmelten tot een hemelse lofzang."

Wat betekent dit voor een viering op internet? Daar vallen volgens Bosman klerikale types meteen door de mand. Marian Geurtsen noemt voorbeelden uit de praktijk, waardoor

Foto's vervangen kerkgangers in Oberhausen
[Fotograaf: EPA]

samenspel en verbondenheid juist bevorderd werden in vieringen die gestreamd zijn. Zij zegt dat je moeite moet doen om de tweedimensionaliteit van het beeldscherm te doorbreken. Als de kijker uitgenodigd wordt een kaars aan te steken, een lied kan meezingen en direct wordt aangesproken door de voorganger, omdat deze dichtbij in beeld komt en het stemgeluid is aangepast, kan de huiskamer een liturgische ruimte worden. Als de voorganger alleen dichtbij in beeld komt ligt de nadruk op het gesproken woord. Als de vloer van de kerk en de voeten van de voorganger regelmatig zichtbaar zijn, wordt de kijker uitgenodigd innerlijk de heilige ruimte van de viering binnen te treden. Deze vuistregels maken de drempel lager voor echte betrokkenheid.

Interactief

Er zijn ook mogelijkheden voor echte interactie. Bij vieringen via Facebook of YouTube is het mogelijk een reactie te geven, die voor iedereen zichtbaar is. Via Menti.com kan een woord worden doorgegeven, waarmee de voorganger een woordwolk kan maken, die meegenomen wordt in de voorbeden. Via het internet kan dus een eigensoortige community ontstaan, die echt als zodanig ervaren wordt. In maart moest het inloophuis De Herberg in Deventer ook de deuren sluiten. De bezoekers kregen wekelijks per e-mail een liturgie aangereikt met teksten en gebeden om thuis op een vast uur samen te vieren. Zo bleef het gevoel van verbondenheid behouden.

Erik van den Berg, Frank Bosman en Marian Geurtsen, E-book 'Ervaringen met online kerkdiensten', voor € 5,- te downloaden.
www.isimedia.nl/store

Diaconie is bron van geloof

Diaconie en jongerenwerk gaan hand in hand in Heerhugowaard-De Noord

Corine van der Loos is medewerker Dienst Caritas Bisdom Haarlem-Amsterdam

Op de afgelopen, door corona getekende, Koningsdag, luidden bij de kerken in Nederland om 09.45 uur de klokken. Als teken van verbondenheid met elkaar.

Zo gebeurde het ook bij de H. Hart kerk in Heerhugowaard-De Noord om meteen daarna met 15 jongeren te zorgen dat elke 75 plusser van de parochie een flesje oranje-bitter langsgebracht kreeg, met een kaartje en groet van het parochiebestuur. Het flesje had de grootte van een flügel drankje. Jongeren van Sanctus Virgilius doneerden de oranjebitters. Zij nodigden alle ouderen uit om tijdens het nationale proost-moment met de koning, de dop op hun neus te doen terwijl ze het flesje oranjebitter dronken, zoals de jongeren dat deden in de tijd dat ze nog naar de kroeg konden.

Integratie van parochie taken

Bovenstaande actie heeft de plaatselijke krant gehaald, omdat het niet alleen een ludieke en vrolijke actie was in een tijd waarin er niet zoveel vrolijks was. Het is ook een sprekend voorbeeld van een parochie, waar de werkvelden binnen de parochie sterk geïntegreerd zijn en samenwerken met groepen en verenigingen in de dorpsgemeenschap. Deze samenwerking is geen gelukkig overblijfsel van vroeger, maar vooral vrucht van bewust beleid, dat met veel geloof en volharding in de afgelopen decennia is ontwikkeld. Diaconie is een integraal en vanzelfsprekend onderdeel van het gemeenschapsleven.

Vormselproject

Begin jaren 90 is in De Noord een vormselproject voor de kinderen van de brugklas gestart, waar veel meer mensen bij betrok-

ken zijn dan alleen de vormelingen zelf. Deze grotere groep is mede doelgroep, waaronder jongeren van 18 tot 25 jaar die de vormelingen begeleiden. De doelstelling is als volgt omschreven:

“Het komen tot verdieping en het bewust maken van een levenskeuze. Het project bereidt jongeren van 12 of 13 jaar voor op het Heilig Vormsel waarmee zij besluiten Jezus te volgen in zijn voetsporen. Verschillende betrokkenen bewust maken van geloofszaken. Met name de begeleiders worden gestimuleerd actief te zijn in een geloofsgemeenschap. Zij krijgen een verantwoordelijke taak, namelijk het doorgeven van (christelijke) normen en waarden. Het project werkt aan de opbouw van de gemeenschap en heeft een uitstraling naar de gehele parochie. De betrokkenheid van deze verschillende partijen klinkt door in alle activiteiten die gedurende het project plaatsvinden. De kerk wordt zo niet geïsoleerd, maar geïntegreerd met de dagelijkse realiteit.”

Levendige gemeenschap

Het is bijzonder dat de parochie er al bijna dertig jaar in slaagt om jongeren van 18 tot 25 jaar zich een jaar lang wekelijks een aantal uren in te zetten. Die inzet is mede te danken aan de hechte dorpsgemeenschap waar de parochie deel van uitmaakt. Maar het is ook andersom: de parochie van De Noord toont door haar manier van werken dat de kerk een betekenis heeft voor de hele wereld, en ze durft daarin ambitieus te zijn. Dit sluit aan bij wat het Tweede Vaticaans Concilie zegt over de kerk: God wil de mensen met Zichzelf verenigen en Hij wil ze met elkaar verenigen. God gebruikt de kerk om dit werkelijkheid te laten worden. Daarvoor moet de kerk zich op de wereld richten: om

Een mevrouw laat met het flügeldopje op haar neus zien dat het oranjebitter goed smaakt
[Foto: archief parochie Sanctus Virgilius]

te verkondigen en om te dienen en te leren. En daarvoor is een voortdurende dialoog nodig met anderen (Zie *Diaconaal doen doordacht*, blz. 23).

Deze voortdurende dialoog is een fundamenteel aspect van de catechese in De Noord. In alle groepen doen ook kinderen en jongeren mee die zich niet gelovig of kerkelijk noemen. Terwijl tegelijkertijd over de inhoud van het geheel geen onduidelijkheid bestaat: Wil je in de voetsporen van Jezus treden en wat betekent dat voor jou? Hoe kijk je naar de samenleving? Welke rol speelt de kerk hierin? Verkondiging en leren in dialoog worden zo van jongs af in praktijk gebracht.

Jong en oud samen

De activiteit in Heerhugowaard-De Noord is voorbeeldig door de vanzelfsprekendheid waarmee er bij jong en oud zorg en aandacht is voor mensen die in nood zijn. In het vormselproject leren de jongeren dat er meer achter de voordeur is dan zij zien, en dat er meer is dan het beschermde dorpsleven dat zij kennen. Ze doen een zorgstage bij kwetsbare kinderen in kleine woongroepen om hen te leren dat er ook anderen zijn met wie ze kunnen optrekken. Ze gaan naar de stad en spreken daar met ex-daklozen of ex-prostituees; ze steken de handen uit de mouwen voor een project in de buurt, en ze doen een sponsorloop voor een project verder weg. Bij ieder van de activiteiten wordt nagepraat. Wat heeft dit met geloof en kerk te maken? Diaconie, zorg voor armen is op deze manier niet alleen iets waarvoor je kunt kiezen, zo-

als je een sport kiest. Het is een manier waarop je je geloof vormgeeft en een manier waarop je je geloof op het spoor kunt komen, de betekenis ervan kunt verdiepen.

Diaconie is bron van geloof

Gijs Veenstra (24 jaar) is niet gedoopt en dankbaar voor wat de kerk biedt. De saamhorigheid en het delen van ervaringen op scharnierpunten in het leven hebben hem veel gegeven. Hij vertelt met grote vanzelfsprekendheid over de vele mooie dingen die de jongeren met elkaar gedaan hebben. Ze brachten een kraan mee terug van hun pelgrimstocht naar Santiago om een bron te maken aan de kerk, voor dorpsgenoten, en voor voorbijgangers. Ze legden het nieuwe ‘Caminopaadje’ aan voor het ommetje en een kortere boodschappenroute voor de ouderen. Sinds corona bellen jongeren wekelijks alle ouderen om te horen hoe het met ze is en of ze iets nodig hebben. Zij kregen daarnaast een bos bloemen thuisbezorgd en op Koningsdag dus oranjebitter, gedoneerd door de jongeren van Sanctus Virgilius met hun Virgilius Bier. Dat bier verkopen zij om hun activiteiten te bekostigen. Over het bier is goed nagedacht. Het is speciaal bier in grote flessen: om niet zoveel mogelijk pils te drinken uit je eigen flesje, maar samen te genieten van een speciaal bier dat je met elkaar deelt. Diaconie en catechese versterken elkaar en laten in De Noord zien dat de liefde tot God en de liefde tot de medemens niet los van elkaar verkrijgbaar zijn.

Hub Crijns, e.a., *Diaconaal doen doordacht. Handboek diaconiewetenschap*, Kok, 2018.
www.heilighartdenoord.nl

“Een traan in eenzaamheid!”

Hub Vossen is senior geestelijk verzorger MeanderGroep Zuid-Limburg

Nu het nieuwe normaal langzaamaan op vele plekken alweer begint te versloffen, lijkt het of de beelden van ernstig zieke mensen, die opgenomen werden in ziekenhuizen en zorginstellingen langzaam vervagen. Maar laten we één ding duidelijk maken. Ze staan nog helder gegrift op het netvlies van patiënten, bewoners en zorgverleners.

De ‘dagkoersen’ waarin de doden op de IC’s en ziekenhuizen iedere dag geteld werden, waren cijfers over mensen. Over pijn en verdriet. Over de praktijk van de werkvloer. Over zorgen van artsen en zorgverleners. Over afscheid nemen in totale eenzaamheid.

Nieuw als geestelijk verzorger

Zelf ben ik dit jaar begin maart van baan veranderd. Na vele jaren als aalmoezenier van Sociale Werken in het Bisdom Roermond gewerkt te hebben, ben ik op 1 maart begonnen als geestelijk verzorger (GV’er) in een zorginstelling. Na mijn eerste werkweek, was het meteen raak! Vanaf dat moment zag een werkdag er totaal anders uit. Is er overleg met een crisisteam en hoor je wat je wel en niet mag. Worden deuren van de zorginstelling gesloten voor bezoek. Richtlijnen van RIVM worden richtsnoer voor het werk, met als doel om het gevreesde coronavirus buiten de deur te houden. Ook binnen onze instelling worden mensen ernstig ziek met vaak een dodelijke afloop.

Hoe kun je als GV’er je werk doen?

Zeker als je in eerste instantie niet overal zomaar binnenkomt. Als je alleen op afroep mensen mag bezoeken, die psychische en/of pastorale ondersteuning nodig hebben. Via beeldbellen probeer je contact te krijgen en houden met bewoners. Maar het menselijke

contact, kijken in de ogen van de ander, is er niet bij. Gelukkig ziet het crisisteam in dat ons werk belangrijk is en mogen we weer op afdelingen met ernstig zieke mensen in gesprek komen. Zo heb ik bij veel bewoners, maar ook bij patiënten van een zorghotel, aan bed gezeten. Zeker binnen het zorghotel voor corona-patiënten heb ik de impact van deze ziekte gezien. Zag en sprak ik met mensen die keihard vochten en begeleidde hen in de laatste uren van hun leven. Al met al een heftige periode, zeker voor ernstig zieke mensen, voor familie en zorgverleners. De beelden en verhalen die we op televisie voorgeschoteld kregen gaven een beeld, maar kunnen de daadwerkelijke impact voor de getroffen niet in beelden en woorden vangen.

Als ik dit schrijf zijn we in een normalere situatie terecht gekomen. Bewoners van onze zorginstellingen krijgen weer bezoek van hun dierbaren. Langzaam komt het werk in een normaler situatie terecht. Naast bezoek van naasten zijn therapieën weer opgestart. Zijn gezichtbeschermers en ‘maan-pakken’ geen belemmerende factoren meer in een contact. Wel dragen we binnenshuis mondkapjes en is de 1,5 meter standaard.

Uit de praktijk

In onze huizen zie ik dat bewoners in deze periode enorm vereenzaamd zijn. Naast dat bewoners aan corona overleden zijn, durf ik te stellen dat ook bewoners overleden zijn, dan wel in de komende periode gaan overlijden, door eenzaamheid en gemis aan sociaal contacten. Een bewoonster zei: “Waarom moet ik ’s ochtends opstaan? Om de hele dag in die stoel bij het raam te zitten en naar buiten te kijken. Daar zie ik toch dag-in-dag-uit hetzelfde. Zoals die mijnheer die de hele dag op het bankje voor het huis zit, om een glimp van zijn echtgenote op te vangen die

Hub Vossen bij het wijden van de Krutwaesj, Maria bloemen
[Fotograaf: Sanne Stevens]

op de gesloten afdeling zit. Het leven heeft voor ons toch geen zin meer!” Woorden van een 90-jarige die tot voor

kort aan alle activiteiten deelnam, maar na het eerste fysieke bezoek van haar dochter plotseling overleed. Op veel afdelingen zaten mensen weken opgesloten op hun kamer. “Opgehokt”, zoals een bewoner in een gesprek zijn hart luchtte: “wat heb ik misdaan dat ik hier opgehokt zit, in de gevangenis heb je nog de mogelijkheid om naar buiten te gaan”. Veiligheidsmaatregelen voor bewoners en medewerkers en angst voor verdere verspreiding van het coronavirus waren redenen om deze stappen te zetten. De richtlijnen van het RIVM werden strikt gevolgd. Ik verzuchtte toen vaak dat de menselijke maat ver te zoeken is. Aan het crisisteam heb ik hierover meerdere malen (ethische) vragen gesteld.

De gevolgen van deze crisis

De impact van deze crisis is pas over enige tijd zichtbaar. Daarbij gaat het mij niet om de economische gevolgen, maar om de (inter) menselijke gevolgen voor bewoners, patiënten van zorginstellingen en de medewerkers. Grote vraag is hoe zij deze bijzondere periode verwerken. Een periode waarin zij hun uiterste best deden om dag-in-dag-uit goede zorg te verlenen. Vaak met enorme tekorten aan persoonlijke beschermingsmiddelen. Tijdens hun diensten moesten zij regelmatig afscheid nemen van patiënten door het vaak plotselinge overlijden. Ze kwamen patiënten tegen die snakkend naar lucht vochten voor hun leven en in grote eenzaamheid op een IC of op een afgesloten kamer in een zorginstelling lagen. In deze laatste fase van hun leven

waren zij meestal verstoken van dierbaren om zich heen. Als geestelijk verzorger was ik de enige die tijd had voor een kort gesprek. Daarmee was ik vaak ook een verbindingsman tussen patiënt en familie.

Hoe nu verder?

In onze huizen kom ik bewoners, patiënten tegen die voor revalidatie na een beroerte of anderszins wekenlang moesten afzien van therapie. Ze zitten gekluisterd aan hun rolstoel of bed. Hun grote vraag is: “Kan ik nog revalideren? Kom ik ooit nog thuis?”. We zien nieuwe patiënten die bij binnenkomst, na enige weken op een IC gelegen te hebben, totaal verzwakt zijn. Relatief jonge mensen die weer moeten leren lopen, spierkracht opbouwen. Deze beelden en verhalen van mensen staan op mijn netvlies.

‘De kanjers’ waar in de afgelopen maanden keihard voor geklapt werd, zullen straks de rekening van deze periode gaan betalen. Zo worden tijdelijke contracten van zorgverleners niet verlengd. Ik voorzie al wie uiteindelijk het kind van de rekening wordt!

Als geestelijk verzorger wil je nabijheid bieden. Nabijheid die er vaak niet was. Grote vraag is nu, wat die afstandelijke nabijheid met mensen gedaan heeft. Wat zijn de gevolgen voor nabestaanden van overledenen, die steun geven bij het afscheid nemen gemist hebben? Hoe gaan rouwprocessen verlopen van mensen die een dierbare in deze periode verloren hebben? Zij hebben geen of beperkt afscheid kunnen nemen van hun dierbare. Begravenissen en crematies vonden in besloten kring plaats. Geen hand of arm op de schouder. Maar een traan in eenzaamheid!

www.meandergroep.com

Diaconale actie in coronatijden

Hub Crijns en Jan Maasen zijn leden van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad

Sinds maart kampt Nederland met het besmettelijke en voor mensen met minder weerstand dodelijke virus covid-19, ook wel coronavirus genoemd. Nederland ging over naar strenge maatregelen rond de sociale omgang. De samenleving kwam plots tot stilstand. Welke ervaringen zijn er te melden rond de diaconale actie in coronatijden?

De coronacrisis heeft het traditionele schema diaconale helper - mens in nood doorbroken. Opeens behoort iedereen tot de kwetsbare groepen. Het virus maakt geen uitzondering. Iedereen kan getroffen worden. Voor een aantal oudere diaconale vrijwilligers is het een schok om nu ineens zelf tot de meer kwetsbare groepen te behoren en 'object van zorg' te worden. De rode draad is dat we veel kwetsbaarder zijn dan we dachten, en meer zorg en aandacht aan elkaar kunnen geven dan we dachten. Christenen kunnen elkaar bijstaan in volhardend gebed voor alle mensen die lijden onder het virus, onder de angst ervoor en onder de isolerende maatregelen, niet alleen in Nederland maar in de hele wereld.

De kerntaak van parochies

De eerste reacties die ontstaan rond mensen, die getroffen zijn door het coronavirus, zijn vooral pastoraal, liturgisch, sacramenteel. Het gaat om ziekenbezoek (vaak op afstand, telefonisch, via digitale communicatiemiddelen zoals whatsapp, mail, videoprogramma's), begeleiding richting sterven, laatste sacramenten toedienen als dat lijfelijk kan en anders op afstand, overlijden, bijstaan van de overlevenden, nieuwe vormen van afscheid maken en uitvoeren in een gesloten samenleving. Nieuwe doelgroepen, mensen uit de parochie en daarbuiten, de families er om heen, vaak ook de context van een verpleeghuis, met zorgwerkers en families daar om heen.

Veel activiteiten van pastoraat, liturgie en diaconie krijgen de dimensie van present zijn bij het lijden en het mee uithouden daarvan. Bestaande vormen van begeleiding, liturgie, afscheid nemen, rouw rituelen zijn gedeeltelijk voortgezet, en gedeeltelijk in nieuwe vormen gegoten. Er is veel creativiteit ontwikkeld. Niet alleen binnen de parochie, maar ook daarbuiten. Zo zijn er nieuwe vormen van afscheid nemen ontwikkeld.

De liturgie is vooral digitaal gegaan. Voorbereide diensten later uitzenden of zichtbaar maken op de website of op youtube, lifestreamen, luistervieringen, pastorale toespraken, preken, plekken met gedichten of teksten ter versterking, meeleven, bezinning op website. De kerk heeft een rijke traditie en op deze moderne manier ontstaan nieuwe vormen van eredienst, samenzijn, kerkgemeenschap. Veel parochies trekken met de digitale eredienst meer kerkgangers dan voorheen in de kerk. Er wordt niet altijd even goede kwaliteit geboden, er is meer of minder afwisseling. Naast nieuwe initiatieven zijn er ook amateuristische pogingen.

Na stilstand op zoek naar actie

De algemene reactie half maart is het stilleggen van alle activiteiten die in groep plaatsvinden, ook op diaconaal vlak. Veel kerken, ontmoetingsplekken, inloophuizen, eetprojecten, warme maaltijd bijeenkomsten, sociale restaurants, kringloopwinkels, enzovoorts sluiten de deuren. Een deel van deze groepen heeft sindsdien niets meer gedaan. Een ander deel heeft gezocht naar nieuwe vormen van contact met mensen.

Omzien naar elkaar

Een opvallend verschijnsel in deze coronatijd is, dat ook andere parochianen en werkgroepen dan de bestaande diaco-

Kinderen basisschool de Palster schenken schoendoosjes aan Stichting Caritas [Foto: St Caritas Uden]

niegroepen of de PCI het initiatief nemen om naar kwetsbare mensen om te zien. Er ontstaan allerlei solidariteitsacties van mensen voor mensen, parochieel of buiten parochieel, lokaal, over verschillende plaatsen heen en ook internationaal. Er ontstaan nieuwe manieren van sociaal contact. Als je niet fysiek bij elkaar op bezoek mag, dan gebruik je toch moderne communicatiemiddelen? Er komen whatsapp groepen, belcirkels, telefonisch spreekuur, mailgroepen, beeldbellen, digitale nieuwsbrieven, plekken voor communicatie op de website, schrijfgroepen, kaarten sturen. Mensen kunnen aan elkaar denken met eigen gebed, een kaarsje opsteken, teksten en gebeden opzeggen, de rozenkrans bidden. Heel veel mensen leren hoe ze kunnen videobellen met diverse soorten van programma's. De digitalisering van sociaal contact heeft een enorme sprong gemaakt. Anderen realiseren zich, dat door niets te doen doelgroepen die tot dan toe hulp kregen helemaal in de problemen komen. Denk aan dak- en thuislozen, eenzamen, ouderen, mensen zonder maatjes, mensen zonder papieren, uitgeprocedeerde asielzoekers, arbeidsmigranten etc. Mensen zijn heel creatief in het bedenken van noodoplossingen. Voor eetprojecten soep koken en die uitdelen aan de deur met brood. Of met de broodfiets soep en brood uitdelen. Pakketten van de voedselbank of van de kerk inpakken en rondbrengen en uitdelen aan klanten. In plaats van gezamenlijk eten afhaalmaaltijden bereiden en die bezorgen. Vrijwilligers en werkers van ontmoetingsplaatsen en inloophuizen gaan op bezoek bij mensen die hun normale inloopgroep zijn: of binnen of buiten met contact aan het raam of aan de deur.

Ook aandacht voor mensen buiten Nederland

Naast aandacht voor de mensen in de eigen plaats, blijven er activiteiten gaande voor mensen verder weg. Denk aan Vastenactie acties, solidariteit acties. De coronacrisis breekt uit als de Vastenactie net twee weken bezig is. Aanvankelijk vermoedt men, dat de opbrengst dit jaar de helft lager kan zijn dan verleden jaar. Dat lijkt mee te vallen. De opbrengsten uit collectes zijn lager, maar de bankoverschrijvingen van particulieren hoger. Enkele parochies met een eigen doel hebben zelfs het streefbedrag gehaald. Vooral voor de mensen in Suriname en de zes eilanden in het Caribisch gebied ontstaan allerlei solidariteitsacties. De RK bisdommen zijn solidair met Caritas Athene voor de hulp aan vluchtelingen aldaar.

Solidariteit en naastenliefde

Solidariteit is het woord dat vaak valt, evenals naastenliefde. Er ontstaan veel initiatieven op maatjesmaat: een mens doet iets voor een ander. Vaak spontaan en zonder bemiddeling van een institutioneel bemiddelaar. Later ontstaan vormen van bemiddeling door bijvoorbeeld het laten rondgaan van een actiekaart waarop iemand kan aankruisen wat hij of zij wil doen en wat zij of hij nodig heeft. Naastenliefde ofwel de werken van barmhartigheid direct gedaan van mens tot mens: boodschappen doen, koken, eten brengen, helpen met huishouden, helpen met zorg van buiten naar binnen, helpen met het maken van contacten, helpen met digitale hulpmiddelen, een bloemetje brengen, een praatje maken. In de eerste weken van de coronacrisis ontstaan allerlei initiatieven van lokale kerken en organisaties om hulp te geven: boodschappen doen, een praatje maken via een

Coronakapel in de Martinikerk Groningen
Fotograaf: Ds. Pieter Versloot

bel-actie, oppas verzorgen, de hond uitlaten, etc. Verschillende kerkgenootschappen, waaronder de katholieke kerk, en christelijke organisaties zoals SchuldHulpMaatje, Stichting Present, HipHelpt en de EO, hebben de krachten gebundeld in het platform #Nietalleen: het bijeenbrengen van mensen die hulp kunnen bieden en mensen die hulp nodig hebben. Wanneer iemand hulp nodig heeft en zich meldt bij #Nietalleen, wordt hij of zij met een deelnemende organisatie in contact gebracht.

Twee- of meerdeling wordt groter

De coronacrisis treft de armen harder dan de rijken en versterkt de twee- of meerdeling. Het is moeilijker om sociale afstand te bewaren als je met een heel gezin in een kleine flat woont dan in een ruime eengezinswoning met een eigen tuin. Vaker heb je dan een baan, waarin je niet thuis kan werken. Het is geen toeval, dat bij de afname van de coronacrisis haarden van besmetting gevonden worden in huizen van arbeidsmigranten en bij bedrijven in de vleessector. Veel mensen die nu al arm zijn zullen dat in de toekomst blijven. Ook komen er veel armen bij: flexibel werkenden, zelfstandigen zonder personeel, ondernemers, mensen met kunstzinnige beroepen, enzovoorts. De rekenmeesters van CBS en SCP verwachten dat de cijfers voor werkloosheid en armoede

vanwege de coronacrisis in de komende jaren hoger komen te liggen dan de piek van de kredietcrisis van 2008. Veel mensen zullen in de schulden raken. Er zijn anno 2020 al veel huishoudens met problematische schulden (minstens 750.000). Dat aantal zal waarschijnlijk verdubbelen in de toekomst. In april, mei en juni raken vooral jongeren werkloos en melden zich bij het UWV voor een uitkering.

In actie met de voedselbank

De voedselbanken hebben het zwaar. Kerken zijn bij de voedselbanken betrokken door het leveren van geld, vrijwilligers, gebouwen, ruimtes en het aanleveren van voedsel zelf. Tijdens de coronatijd moeten de oudere vrijwilligers thuis blijven. Omdat mensen in de eerste weken van maart veel hamsterten, houden de winkels geen resten voor de voedselbank over. Door de gesloten samenleving sluiten bedrijven die voedsel hebben en ontstaan transportproblemen. Niet iedereen weet hoe iets bij een voedselbankpunt te krijgen. Het uitdelen ter plekke kan niet meer. Het samenstellen van pakketten moet anders geregeld worden, op afstand. Jongeren dienen erbij te komen als vrijwilligers. Veel mensen die hun werk en hun inkomen verliezen melden zich als nieuwe klanten. Parochies doen op allerlei manieren mee aan het versterken van de taak van de voedselbank door het voorzien van extra giften, leveren van nieuwe vrijwilligers, het bieden van nieuwe werkruimtes, leveren van rondbrengers via eigen auto's, inzamelen van voedsel. Bij het klaarmaken van voedsel dienen de regels van het RIVM voor restaurants en horeca nageleefd te worden. Het uitdelen van voedsel of voedselpakketten gebeurt met de regels van afstand en hygiëne. Meerdere PCI-en kopen groenten, aardappelen, plantjes of bloemen bij een plaatselijke tuinder of boer als ondersteuning voor de voedselbank of voor een paas- of pinksterwens voor bijzondere groepen of alle parochianen.

Er komen zware tijden aan

De groep armen en huishoudens met schulden zal stijgen. De voedselbanken zien het aantal klanten toenemen. SchuldHulpMaatje

groeit nog elk jaar met nieuwe plaatsen waar maatjes actief worden. De inventarisatie bij de sociale wijkteams, kerken en andere instellingen leverde dit voorjaar een onverwacht hoge stijging van 50% op. Op sommige plaatsen, vooral in de grote steden, zijn er signalen, dat het aantal individuele hulpvragen gestegen is. Op andere plaatsen hebben sommige Parochiële Caritas Instellingen extra hulp gegeven aan collectieve initiatieven, m.n. aan de lokale voedselbank, een project van Present of een project van de zomerbonnen. Parochiële Caritas Instellingen en lokale noodfondsen kunnen werk maken van hun signaleringsnetwerk. Komen de signalen van mensen die in nood zijn en om hulp vragen binnen via pastores, bestuursleden, vrijwilligers, gelovigen? Is de PCI of het noodfonds voldoende bekend bij mensen? Kunnen mensen laagdrempelig hun hulpvraag bekend maken? En hebben PCI's en noodfondsen voldoende oog voor het gegeven dat mensen met hulpvragen vaak ook schulden hebben. Er heerst in Nederland een groot taboe op geldzorgen en schulden. De manier waarop op een praktische hulpvraag ingegaan wordt kan vertrouwen wekken om het gesprek aan te gaan of er ook andere zorgen zijn.

Medische zorg en de toegang ertoe is een groot punt in de Coronacrisis

De samenleving is stil gelegd omdat we te weinig Intensive Care bedden hebben. De verpleeghuizen zijn volledig geïsoleerd als daar het virus uitbreekt. Ineens barst de discussie los rond triage en een leeftijds criterium voor ouderen ouder dan 70 jaar. Veel medische zorg is uitgesteld en naar achteren verschoven. Hoe zal dat gaan in de toekomst? Er blijkt een tweedeling tussen rijk en arm als het gaat om medische zorg en de toegang daar toe. Armen, migranten, vluchtelingen, dak- en thuislozen, ouderen hebben allemaal minder toegang tot medische zorg. De angst is groot. De drempels hoog. Arme mensen hebben ook schulden bij zorgverzekeraars vanwege achterstand bij het betalen van de premies en zijn bang onverzekerd te zijn. Mensen buiten de standaard van het normale leven zijn vaak onverzekerd voor medische kosten. De kans is aanwezig

dat deze groepen rond de medische zorg op achterstand blijven.

De actie van jongeren

Jongeren hebben door het plat leggen van de scholen meer tijd tot hun beschikking. Ofwel gaan ze zelf iets doen voor anderen, of ze doen mee met hulp initiatieven vanuit de parochies. Bestaande groepen zoals DiaconAction, M25 jongeren, koorgroepen, vormelingen, enzovoort, en nieuwe groepen. Opvallend is hun deelname aan activiteiten die voor contact zorgen, voor ouderen, mensen in verpleeghuizen, gevangissen, zorgpersoneel, Azc's, enzovoorts.

Hoe gaat de diaconale toekomst er uit zien?

Veel activiteiten zijn gebaseerd op sociale contacten: ontmoeten, koffie drinken, praten, eten, boodschappen doen in de kringloopwinkel, voedselbank, inloophuis, enz. Gaan we in de tweede helft van 2020 en daarna weer terug naar de normale manier van werken? Hoe zal dat gaan als de 1,5 meter gehandhaafd moet blijven? Veel kerkelijke ruimtes, zoals bijvoorbeeld inloophuizen, zijn daarop helemaal niet berekend. De grotere ruimte van de kerk zou dat wel zijn, maar de indeling daarvan in rijen kniel- en zitbanken belemmert een creatief gebruik. En voor katholieke kerken werpt het sacrale karakter van de liturgische ruimte een grote drempel op voor sociale activiteiten. Een deel van de diaconale vrijwilligers is ouder dan zeventig jaar en behoort daardoor tot kwetsbare groepen. Durven zij, kunnen zij weer actief te worden of blijven zij weg? Het lijkt er op dat door de omstandigheden gedwongen veranderingen in de aanpak mee blijven gaan in het diaconaal handelen. Met name de digitale vormen van contact en het bezorgen van maaltijden, persoonlijk contact, direct van mens tot mens acties.

www.nietalleen.nl
Hulpvragers kunnen zich kenbaar maken via de website of door te bellen met 0800-1322.

“Zoals Jezus Christus, gedwongen om te vluchten”

Bob van Dillen is migratiedeskundige en programma manager bij Cordaid

“Alles wat je gedaan hebt voor de minste van mijn broeders, hebben jullie voor mij gedaan”. Deze bekende uitspraak van Jezus nodigt uit tot gastvrijheid aan vluchtelingen.

Hun aanwezigheid heeft christelijke gemeenschappen altijd uitgedaagd om Christus niet alleen in de vreemdeling te herkennen, maar om hem ook te verwelkomen. Paus Franciscus herinnert ons in de huidige turbulente tijden, waarin het Covid-19 virus op de aarde voortwoerkt, dit niet te vergeten.

Paus van vluchtelingen

Paus Franciscus neemt zich het lot van migranten en vluchtelingen zeer ter harte. Recentelijk introduceerde hij het thema voor de jaarlijkse Werelddag voor Migranten en Vluchtelingen (dit jaar op zondag 27 september): “Zoals Jezus Christus, gedwongen om te vluchten”. Hierin vraagt hij speciale aandacht voor de meer dan 50 miljoen ontheemden die vanuit hun land hebben moeten vluchten. Conflicten en rampen vergroten dit aantal ieder jaar. In Syrië, Ethiopië en de Democratische Republiek Congo leiden conflicten tot grote aantallen ontheemden. Bangladesh, China, India en de Filipijnen tellen elk meer dan 4 miljoen ontheemden door rampen, zoals stormen, orkanen of overstroming. Landen met conflicten of rampen hebben gebrek aan adequate instituties en structuren om tegemoet te komen aan de behoeften van degenen die hierdoor geraakt worden.

Het “drama van de intern ontheemden”, zoals de paus dit noemt, is vaak onzichtbaar. Ze behoren tot de meest vergeten en verwaarloosden van onze tijd. De Covid-19 pandemie heeft ongelijkheid vergroot, waarbij de armen en meest kwetsbaren van de nationale

politieke agenda's dreigen te verdwijnen. De paus herinnert ons er aan het menselijk lijden dat gepaard gaat met de huidige crisis aan te pakken.

Tien werkwoorden

Sinds het begin van zijn pontificaat roept de paus ons op migranten en vluchtelingen te verwelkomen, beschermen, ondersteunen en helpen participeren en integreren. Recentelijk voegde hij enkele werkwoorden toe. Zo spoort hij ons aan om te *kennen* om te *begrijpen*. Wanneer wij de tijd nemen om migranten en ontheemden, en hun verhalen en geschiedenis, te leren kennen, zullen wij groeien in ons begrip van de ander. Er schuilt een gevaar in statistieken alleen. We moeten de daadwerkelijke personen achter de cijfers zien. Zo zullen wij gaan begrijpen dat de onzekerheid, die gepaard gaat met de huidige pandemie, een constante factor is in het leven van ontheemden. De oplossing ligt in de persoonlijke ontmoeting, aldus de paus.

Verder is het noodzakelijk om *naaste te worden om te dienen*. Zoals het verhaal van de barmhartige Samaritaan illustreert, moeten wij onze angsten en vooroordelen opzij zetten om de ander met liefde te kunnen dienen. Ook wanneer dit risico's met zich mee brengt, zoals vele artsen en verplegenden ons de laatste maanden hebben laten zien. De wereld kent een “globalisering van onverschilligheid”, waarin migranten en vluchtelingen een symbool van uitsluiting zijn. Ook gaan zij vaak gebukt onder een negatief oordeel, en worden gezien als de oorzaak van maatschappelijke tegenspoed. Zij zijn slachtoffers van de wegwerpcultuur. Hun toestand brengt ongemak met zich mee. Onze angst voor de ander, de vreemdeling neemt toe. De paus noemt deze ontwikkeling alarmerend. Hij roept ons op om

voorbij onze angsten de ander te ontmoeten, want zo ontmoeten we Jezus.

Luisteren, verzoenen, delen, groeien

De paus vervolgt zijn boodschap met deze werkwoorden: om ons te *verzoenen* moeten wij *luisteren*. Alleen door aandachtig luisteren kunnen we ons werkelijk *verzoenen* met onze naaste, met onszelf en met God. De paus waarschuwt dat wij onze luisterende houding niet moeten verliezen. Juist de stilte in de straten ten tijde van de pandemie biedt ons een gelegenheid om te luisteren naar de kreten van de meest kwetsbaren en de ontheemden. Ook benoemt de paus de noodzaak van het *delen*, zodat wij kunnen *groeien*. De bronnen van onze planeet komen ons allen toe, niet alleen een selectie groep. We moeten leren delen wat we hebben, naar het voorbeeld van de jongen die Jezus vijf broden en twee vissen aanbood, en naar de eerste christenen, die al hun bezittingen samen deelden. De paus zegt ook: “We moeten de ontheemden *erbij betrekken* om hen te kunnen *ondersteunen*.” Dit betekent dat we de mensen die wij hulp bieden aanmoedigen om zelf de hoofdpersoon van hun eigen verlossing te worden. De pandemie heeft ons laten zien dat ieders bijdrage van belang is om de crisis het hoofd te bieden; iedereen moet erbij betrokken worden.

Tenslotte is het noodzakelijk om *samen te werken om op te bouwen*. Als christenen hebben wij de gezamenlijke plicht om het Koninkrijk van God op te bouwen. Het is daarom noodzakelijk dat wij leren samenwerken, en onenigheid en verdeeldheid uit de weg gaan. Juist in de huidige context, waarin duidelijk wordt dat

Vluchtelingen in een vluchtelingenkamp hopen op beter

[Fotograaf; Arie Kievit Cordaid]

wij allen voor dezelfde uitdaging staan. Het virus maakt geen onderscheid tussen mensen, het let niet op grenzen.

We moeten ons inzetten voor internationale samenwerking en wereldwijde solidariteit, zonder mensen uit te sluiten.

Theologische reflectie

De reflectie van de paus stelt de ervaring van Jezus als vluchteling centraal. Jezus zelf maakte mee hoe een reis als vluchteling gepaard gaat met angsten, problemen en onzekerheden. Als kind moest hij met zijn ouders naar Egypte vluchten. Koning Herodus liet namelijk alle jongens van twee jaar en jonger in Bethlehem en omstreken doden, omdat de geruchten over de geboorte van een koningskind hem zorgen baarde over zijn positie. Jezus en zijn ouders maakten een lange reis om aan de moordzucht van koning Herodes te ontkomen. In Egypte vonden zij, als vluchtelingen, bescherming. Helaas vluchten ook vandaag de dag miljoenen mensen omdat hun leven in gevaar is en om te ontkomen aan politieke, etnische of religieuze vervolging. De Bijbel stelt dat Jezus in elk van deze vreemdelingen aanwezig is. Wij worden geroepen om hem te zien in de gezichten van degenen met honger of dorst, de naakten, de zieken en gevangenen. Het goede dat je voor de vreemdeling doet met zorg, compassie en gastvrijheid, doe je daarmee ook voor Jezus. De ontheemden bieden ons de gelegenheid tot een ontmoeting met Jezus.

In de bijbel staan vele passages waar ontheemden, bannelingen en vreemdelingen voorkomen. Steeds wordt benadrukt dat we vreemdelingen op dezelfde manier dienen te behandelen als mede-landgenoten. In Leviticus lezen we: “Jullie mogen mensen die als vreemdelingen in jullie land wonen,

niet onderdrukken. Behandel hen alsof ze Israëlieten zijn. Houd evenveel van hen als van jezelf. Want jullie zijn zelf ook vreemdelingen geweest, toen jullie in Egypte waren.” Velen zien dit, ook vandaag de dag, als een opdracht van God om zorg te dragen voor de vreemdelingen in ons land. Zij identificeren zich met de armen, de kleinsten en de vreemdelingen. Gedreven door waarden als solidariteit en waardigheid, zetten zij zich in voor vluchtelingen.

‘Geloven voorbij grenzen’

Vorig jaar verscheen een Oecumenische Bezinning van de Raad van Kerken, genaamd ‘Geloven voorbij grenzen’, een reflectie op kerkelijke betrokkenheid bij vluchtelingen en asielzoekers. Het christelijke perspectief op vluchtelingen is gegrond in een diepgaand respect voor de onbegrensde waarde die elk mens heeft, ongeacht de migratie status. Ieder mens is gemaakt naar het evenbeeld van God, en verdient het daarom om met respect en waardigheid te worden behandeld. Als kerken zijn we geroepen om troost, geruststelling en een warm welkom te bieden aan allen die lijden. En om onze stem te verheffen tegen onrechtvaardigheid, uitbuiting en lijden. Daarbij roepen kerken op om beleid door te voeren om deze mensen in de gemeenschap te kunnen verwelkomen, en tot overeenkomsten om een einde te maken aan de conflicten die zoveel leed veroorzaken. Het document koppelt de theologische reflectie en beschrijving van de christelijk-sociale ethiek aan voorbeelden van praktisch handelen.

- Ontmoetingen met vluchtelingen en asielzoekers faciliteren, ook met vluchtelingen in vreemdelingen detentie.
- Lessen en trainingen, zoals taal- en fietslessen verzorgen.
- Opkomen voor bekeerlingen uit de kerkgemeenschap.
- Helpen bij het vinden van onderdak voor uitgeprocedeerde asielzoekers.
- Pleiten voor het recht op zinvolle dagbesteding voor uitgeprocedeerde asielzoekers.
- Opkomen voor asielzoekers die dreigen te worden uitgezet, als de kerkgemeen-

schap ervan overtuigd is dat die uitzetting in strijd is met de mensenrechten en de menselijke waardigheid.

- Een rechtvaardig asielbeleid bevorderen, met name bij dreigende terugkeer naar landen waar de veiligheid en de voorzieningen in het geding zijn.
- Aandacht vragen voor situaties waarin de waardigheid van mensen wordt geschon- den, bijvoorbeeld bij langdurig illegaal verblijf zonder uitzicht, of bij specifieke medische problemen.
- Zorgdragen voor mensen in vreemdelin- gendetentie; pleiten voor een restrictief gebruik van detentie en voor humane omstandigheden binnen detentie.

Laat je inspireren!

Deze voorbeelden laten zien hoe kerken zich laten inspireren. Laten we de boodschap van paus Franciscus, om de ontmoeting met vluchtelingen en migranten aan te gaan, serieus nemen. Het gaat namelijk niet om hen alleen. Het is onze opdracht om liefdadigheid te tonen aan degenen die door de samenleving zijn uitgespuwd. En hun menselijkheid, alsook de onze, te herstellen. Laten we blijven bouwen aan een samenleving die gebaseerd is op menselijke waardigheid, solidariteit en compassie. Angsten en vooroordelen verdwijnen zodat wij de vreemdeling in liefde tegemoet kunnen komen. Zo kunnen we ons allemaal laten inspireren door de oproep om migranten en vluchtelingen die bij ons aankloppen met open armen te ontvangen, hen beschermen, ondersteunen en helpen te participeren en integreren.

<https://migrants-refugees.va/world-day-of-migrants-refugees/>
Message Pope Francis for the 106th world day of migrants and refugees, download op: <https://migrants-refugees.va/wp-content/uploads/2020/05/EN.pdf>
Nederlandse vertaling beschikbaar op <https://www.rkkerk.nl/boodschap-paus-franciscus-voor-de-werelddag-van-de-migrant-en-de-vluchteling/>
‘Geloven voorbij grenzen’ download op: <https://www.raadvankerken.nl/product/geloven-voorbij-grenzen/>

“Vluchtelingen en migranten blijven in de aandacht”

In gesprek met bisschop Van den Hout

Bob van Dillen is migratiedeskundige en programma manager bij Cordaid

De katholieke dag voor vluchtelingen en migranten valt dit jaar op 27 september 2020. Paus Franciscus heeft sinds zijn aantreden als Paus voortdurend aandacht gehad voor vluchtelingen en migranten.

“De grote aantallen van vluchtelingen en migranten zijn kwesties en problematieken waar geen eenvoudige antwoorden op zijn”, aldus Mgr. van den Hout, bisschop-referent voor Missie en Ontwikkelingssamenwerking. “Vlak voor de wereld vluchtelingen-dag zijn nieuwe cijfers bekend geworden. Veel mensen worden in kampen opgevangen, op een kleine oppervlakte, en voor hen nemen de risico's op besmetting met het coronavirus toe, ze zijn daarvoor niet beschermd en de medische voorzieningen zijn er niet op berekend.”

Grote aantallen, grote problemen

“Ik las recent in ‘Trouw’ dat er een forse groei wordt verwacht van het aantal migranten. Als we er in de wereld niet in slagen de welvaart evenwichtig te verdelen, dan blijven migranten en vluchtelingen naar Europa komen, ook naar Nederland. Bij grote aantallen levert dat een aanslag op onze westerse samenleving op; dat probleem speelt al en is niet eenvoudig op te lossen. We dienen in ons land vluchtelingen met een gegronde gerechtvaardigde reden te blijven opvangen. Evengoed is er de verwachting dat economische migranten blijven komen, omdat men denkt dat hier meer welvaart te bereiken valt. Het is ook

zo dat door de coronacrisis de mensen geen kant op kunnen, en dat zal waarschijnlijk op de korte termijn betekenen dat migratie afneemt, er minder doorstroming is. Als bisschoppen hebben we ons geschaard achter de oproep om in Nederland 500 kinderen uit Griekenland op te nemen, maar dat is al twee keer door de politiek geblokkeerd. Daar hadden we de grote problematiek niet mee opgelost, maar dat had voor een aantal mensen concrete hulp betekend. Het kinderpardon was ook zo'n politieke kwestie, dat was wel op voorwaarde dat het aantal mensen dat vanuit overvolle kampen elders in de wereld zou worden hervestigd, zou worden verlaagd. In de parochies in het bisdom Groningen-Leeuwarden hebben we veel met migranten te maken, vooral in de steden. In de Randstad speelt het een nog grotere rol. Veel vitale parochies zijn juist zo vitaal door de vele migranten die daar een actieve rol spelen.”

Perspectief van ‘Laudato Si’

“Een weg zoeken in dit alles is lastig, want deze materie is vrij technisch. Als kerkleider ben ik gecharmeerd van het perspectief van paus Franciscus op integrale ecologie, en zijn visie op ecologische zonde. Daarmee bedoelt hij dat we goed met de natuur, het milieu en de schepping moeten omgaan. Ook zijn nadruk op versoering van leefstijl deel ik helemaal, daar valt in het westen nog veel vooruitgang te boeken. De coronacrisis heeft aangetoond dat we best wel met wat minder kunnen, en dan zijn

Bisschop van den Hout tijdens een reis in India [Foto: archief bisschop van Hout]

we nog steeds heel gelukkig. Dat is voor onze samenleving een uitdaging. Na de crisis moeten we de economie weer op gang brengen, want de economische schade is groot voor veel mensen, maar dat wil niet zeggen dat we de consumptie weer moeten stimuleren. Iets meer soberheid moet best kunnen. Daarnaast wijst paus Franciscus op de grote samenhang tussen sociale, morele en ecologische aspecten, en die plaatst hij in een theologisch kader. Het is geen technisch verhaal over het milieu, klimaat en biodiversiteit, zoals wel eens wordt gedacht. Hij spreekt over de wegwerp cultuur, en dat gaat niet enkel over een plastic flesje maar over de gehele schepping. En over de globalisering van onverschilligheid, dat waarschijnlijk samenhangt met dat we het hier zo goed hebben, elkaar minder nodig hebben. Vroeger hadden we onze burens nodig, nu zijn we onafhankelijker en individualistischer.”

Ook Jozef, Maria en Jezus moesten vluchten

“We kunnen uit dit vluchtverhaal leren dat mensen, die om politieke of godsdienstige redenen vluchten, moeten worden opge-

vangen. En als de situatie zich verbetert kunnen de mensen weer terug keren. We weten ook dat een deel van de vluchtelingen mensen zijn met een avontuurlijke inslag, of een bepaald opleidingsniveau. Aan de ene kant kunnen wij die mensen hier goed gebruiken, omdat we een vergrijzende bevolking hebben en we tekorten hebben in de beroepsbevolking. Aan de andere kant zijn zij in hun eigen land ook erg hard nodig. Als daar de intelligentsia wegvalt, dan wordt de wederopbouw na oorlog of droogte of honger veel moeilijker. Uiteindelijk moeten die landen zelf op eigen benen staan, en dan heb je die eigen mensen heel hard nodig. Als het weer kan moeten vluchtelingen terugkeren naar het land van herkomst. Ook om de maatschappelijke druk in ons land niet te hoog op te laten lopen. Daar zal de politiek ook iets mee moeten doen, want in de armere Nederlandse wijken zijn de noden soms hoog en levert een groot aantal nieuwkomers problemen en uitdagingen op. Maar ik begrijp ook dat mensen, als ze hier zijn, zich wortelen en dan wordt het lastiger om terug te gaan. Groningen is de derde stad in Nederland met kinderen in armoede, dat is al langer een probleem. Ook

op de woningmarkt is er veel krapte, mede door de vele studenten. De directeur van de Voedselbank geeft aan dat studenten veel baantjes innemen. Die vragen geen hogere salarissen en gaan ook weer weg, dat is heel flexibel. Maar voor de lagere beroepen is het een probleem.”

Kernwoorden van de campagne ‘Share the Journey’

“De paus heeft in zijn boodschap voor de werelddag van de vrede eveneens de vier kernwoorden van de campagne genoemd, namelijk verwelkomen, beschermen, ondersteunen en helpen participeren en integreren. Ik vind in de boodschap voor de katholieke vluchtelingendag van dit jaar de koppeling met zes nieuwe werkwoorden mooi, een bepaalde dynamiek van dualiteit of tweeheid. We moeten *kennen, om te kunnen begrijpen*. Of onszelf *tot de naaste maken van iemand om te kunnen dienen*. Dat betekent een bepaalde balans, een evenwicht. Daarnaast zijn het *werkwoorden*, dus woorden waar je iets mee moet doen. De boodschap van het verwelkomen, is een hele serieuze: als je iemand toelaat, dan moet je die ook ondersteunen en goed helpen participeren. Maar je kan als land wel een grens trekken, dat zal gewoon wel moeten. Er zijn procedures voor ontwikkeld, die allemaal erg lang duren voordat het duidelijk wordt wie wel en niet mag blijven - terwijl het vaak al snel duidelijk is. Je kunt niet mensen half toelaten. Het klopt dat de persoonlijke connectie met de nieuwkomer belangrijk is voor de integratie, en voor de acceptatie van vluchtelingen. Onbekend maakt onbemind. Maar dat betekent niet automatisch dat de samenleving vindt dat er ruimte is voor nog veel meer nieuwkomers.”

Wat kunnen we als kerk doen?

“In de brochure ‘Herbergzaam Nederland’ uit 2015 zijn concrete voorbeelden opgesomd wat er plaatselijk gebeurt. Bijvoorbeeld in de parochie Gorredijk is een project ‘World Ser-

vants’, waarbij jongeren uit de parochie in ontwikkelingslanden meehelpen aan een project, bijvoorbeeld het bouwen van een school. Parochies doen ook veel om nieuwkomers te verwelkomen, de ontmoeting te organiseren, en hen helpen te integreren. In Ammerzoden had ik persoonlijk met mijn priester-collega aandacht voor een Irakees gezin, daar was veel pastoraal contact mee. Zo’n ontmoeting kan iets in gang zetten. Het is goed als zulk concreet werk via zo’n campagne gefaciliteerd wordt. Het is belangrijk dat nieuwkomers snel de taal leren. Dat is voorwaarde om goed te kunnen participeren, zonder dat ze hun eigen cultuur helemaal moeten afdelen. Er is discussie geweest over handen geven, en dat bleek hoewel cultureel bepaald politiek gevoelig te liggen. Persoonlijk vind ik dat elkaar een hand geven in Nederland normaal is. Tegelijk hebben we in de coronatijd geleerd dat we geen handen meer schudden om gezondheidsredenen. Van de Poolse bisschoppen hoorde ik dat er geen Poolse priesters meer zullen worden uitgezonden naar landen als Nederland, en dat Poolse Nederlanders gewoon moeten integreren in Nederlandse parochies. Daar kunnen we van leren bij de integratie van andere nieuwkomers. Integreren is overigens iets anders dan assimileren, dan geeft je je eigen cultuur of godsdienst op, en dat is niet nodig. Migrantten moeten kunnen participeren, maar ze hoeven niet onze cultuur over te nemen. Van mij hoeven ze ook niet onze manier van omgaan met het ongeboeren leven en met stervenden over te nemen. Laat ze hun eigen (christelijke) principes trouw blijven. Ik vind het ook belangrijk om te luisteren naar de cultuur van een ander land of volk. Ik hoop daarvoor ook een keer een reis te kunnen maken in het kader van mijn referentschap. Een cultuur is historisch met een land verbonden. Ik vind dat een interessant gegeven.”

www.bisdomgroningenleeuwarden.nl
‘Herbergzaam Nederland’ download op: <https://www.rkkerk.nl/bisschoppenconferentie-biedt-paus-overzicht-vluchtelingenwerk-aan/#more-4704>

Verbinding tussen gezin, werk, vereniging, politiek en geloof

Alphons Ariëns, kapelaan te Enschede

Hub Crijns is vice-voorzitter van het Ariëns-Comité

Op allerlei manieren is na zijn overlijden in 1928 terug gekeken naar de priester Alphons Ariëns. Hij blijkt de stichter te zijn van veel katholieke verenigingen en organisaties. Hoe ziet zijn pastorale praktijk er uit? Wat is de kern van zijn pastorale aanpak? In dit artikel beantwoorden we die vragen als Ariëns tien jaar actief is in Enschede.

Het Enschede van 1896
Ons verhaal begint in het Enschede van 1896. Dr. Alphons Ariëns is dan tien jaar kapelaan in de Sint Jacobus-parochie van Enschede. Door een snelle industrialisering komen er veel textielbedrijven, die met nieuwe machines, aangedreven door stoomkracht, massa productie gaan maken. De nieuwe bedrijven trekken ook veel mensen aan, die werk zoeken. In de tijd van Ariëns verdubbelt het aantal inwoners van Enschede van 5.000 naar 10.000.

Kapelaan Ariëns tijdens de bouw van Concordia in Enschede 1889

[Foto: KDC fotograaf onbekend]

Je zou denken dat ten gevolge van deze bedrijvigheid het levenspeil van de mensen zou stijgen. Dit is niet waar. Tussen 1890 en 1900 dalen de lonen zelfs, terwijl de prijzen tamelijk stabiel blijven. Na 1900 stijgen de lonen weer. In Twente kunnen de textielarbeiders in Enschede het meest verdienen: in 1895 is dat voor de ongeschoolde arbeiders 6,00 gulden, voor de geschoolde arbeiders 8,75 en voor de vakmensen 12,50 per week. In Hengelo wordt dat respectievelijk 4,25, 7,50 en 10,50 gulden. In Almelo verdient men 4,00 of 6,70 en 10,50 gulden en in Oldenzaal 4,28 of 6,50 en 10,50 gulden. Ruim 40% van de arbeiders verdient het laagste loon. Jongvolwassenen en vrouwen verdienen gemiddeld 50% van het loon, dat een volwassen ongeschoolde man krijgt en kinderen verdienen 25%. In deze 20 jaar kennen Nederland en Twente heel veel vrouwen- en kinderarbeid. De gemiddelde duur van de arbeidsdag is 10-12 uur.

Het dagelijks leven rond 1900

Als mensen zo weinig verdienen, dan ligt het gemiddelde levenspeil ook niet zo hoog. De volgende prijzen gelden rond 1900. Een brood kost 0,05 gulden, evenals een liter melk. Melk is overigens schaars. Een blok turf kost ook 5 cent. Kolen kosten 1,00 gulden per week. Een kilo aardappelen kost een kwartje. Wortels of een suikerbrood bij de bakker kosten 1 cent per stuk. Veel arbeiders hebben samen of alleen een stuk grond, waar ze voornamelijk aardappelen en bonen verbouwen. Deze mensen hebben meestal ook konijnen en kippen voor het vlees en de eieren. Het lidmaatschap van de vakbond is gelijk aan de prijs van een

brood: 0,05 gulden. Als het gezinsinkomen meer dan 10 gulden is, acht kapelaan Ariëns het mogelijk dat er gespaard kan worden: een stuiver of een dubbeltje per week. Voor de onderlinge ziekenkas wordt per week een bijdrage van 0,30 gulden gevraagd.

Als iemand ergens in de kost is, bedraagt het kostgeld 50% van het loon, dus tussen 3,00 of 4,00 gulden per week. Voor vrouwen en kinderen gelden dan weer de halve of kwart prijzen. Mensen eten meestal brood met water en soms koffie. Melk is schaars en wordt vooral gekocht voor de kleine kinderen. De warme maaltijd bestaat meestal uit aardappelen en bonen, soms met een beetje groente. Een keer per maand en bij de beter verdienende arbeiders een keer per week is er vlees en jus bij. De armengelden of armenbedeling bedraagt in deze periode voor een gezin met tussen de 6 en 8 personen tussen de 1,00 en 2,50 gulden per week.

Vier werelden van aandacht

Kapelaan Ariëns heeft in zijn tien jaar in Enschede deze dagelijkse wereld tegemoet getreden met heel veel werk. Hij sjouwt de hele dag. Men ziet de kapelaan op huisbezoek, op straat pratend met mensen, op een steiger, in een fabriekskantoor, op een

vergadering, in de kerk en soms in de pastorie en altijd dravend door de straten. Ook fietst hij veel. Ariëns heeft het - zoals wij dat nu noemen - 'druk, druk, druk'. In de avonden zijn er altijd vergaderingen en bijeenkomsten. Hij sluit de dag met het lezen van krant na krant, tijdschrift na brochure in een snel tempo. Hij schrijft ook veel, altijd onder tijdsdruk, 'omdat hij dan met meest creatief is'. Bij dat schrijven bladert hij in zijn studieboeken. Zijn persoonlijke correspondentie met veel mensen is enorm, en vaak sluit hij daarmee de dag en het begin van de nacht af. Met die drukke pastorale en sociale praktijk geeft de kapelaan antwoorden op vier werelden, die hij aandacht geeft. Het geloof van waaruit hij denkt en doet, staat daar telkens centraal.

Werkwereld

De wereld van de nieuwe fabrieken is miserabel. Lange werkdagen van 10-12 uur leveren weinig loon op. Vrouwen- en kinderarbeid is gangbaar. De arbeiders moeten "opzitten, pootjes geven en dood liggen", zoals Ariëns het eens uitdrukt. Bij zijn huisbezoeken vraagt Ariëns altijd naar het loon en de werkomstandigheden. Rond de werk-

Kort overzicht van het leven van Alphons Ariëns

Alphons Ariëns is op 26 april 1860 in Utrecht geboren. Na studies te Rolduc, Rijsenburg en Rome werd dr. Alphons Ariëns in 1886 benoemd tot kapelaan in Enschede. Hier zette hij zich in voor de fabrieksarbeiders, zijn parochianen, en boog hij de kerkelijke armenzorg om tot katholieke sociale actie. Door het oprichten van werkliedenverenigingen en vakbonden, te beginnen in Enschede, legde hij de basis voor de katholieke arbeidersbeweging, laatstelijk bekend als NKV, thans grotendeels opgegaan in de FNV en deels in het CNV. Ook zette hij zich in voor de drankbestrijding. Hieruit zou de matigheidsbeweging Sobriëtas groeien.

Met en voor een veertigtal onrechtmatig ontslagen arbeiders richtte hij in 1894 in Haaksbergen een eigen textielfabriek 'De Eendracht' op, die op coöperatieve wijze georganiseerd was. Ondanks een grote persoonlijke inzet van Ariëns zelf, kon dit sociale experiment uiteindelijk niet voortbestaan. In 1901 werd Ariëns benoemd tot pastoor te Steenderen bij Zutphen en van 1908 tot 1926 was hij pastoor te Maarssen aan de Utrechtse Vecht. In deze periode stimuleerde hij allerlei initiatieven en bewegingen, zoals de katholieke vrouwenbeweging, Sobriëtas, de katholieke leetuurvoorziening, en de moderne missiebeweging. Moe en ziek trok hij zich in 1926 terug en stierf hij op 7 augustus 1928 in Amersfoort.

Alphons Ariëns in Enschede 1888

[Fotograaf: S. Goudsmit]

wereld leert de kapelaan dankzij de grote staking van 1890, dat zelforganisatie van eerst de mannenarbeiders, dan de jongeren en later de vrouwen het beste antwoord is.

Wereld van het gezin

De woonomstandigheden zijn ellendig. De gemiddelde huur van een kamer of arbeiderswoning schommelt tussen 1,50 en 1,90 gulden per week. Betere woningen kosten tussen 1,90 en 2,22 gulden per week aan huur. In zo'n huis heeft zo'n gezin meestal wel een tafel en twee stoelen staan, keuken-gerei, een kachel en een droogrek of touwen voor de was. In een hoek liggen de stozakken met dekens, die 's avonds over de hele kamer worden uitgespreid. De mensen hebben de kleding aan, ook 's nachts, terwijl reservekleding in de was is (een karwei van gemiddeld drie dagen) of op het wasrek te drogen hangt. De betere arbeiders hebben een bedstee - of twee - met matrassen en de-

kens. Lakens zijn een luxe. De kachel wordt gestookt met turfblokken, turfmot (goedkopere turfstukjes) en houtspaanders. De kinderen zorgen voor het sprokkelhout. De meeste woningen hebben geen water uit de kraan, riolering of toilet. Men gebruikt wasketels, emmers om water mee te halen en in te bewaren en collectieve toiletten. Overal zwerft vuil. Overal stinkt het enorm. Overal hangt rook uit de kachels. Overal tref je ongedierte aan. Ziekten zijn snel opgedaan en nog sneller aan elkaar doorgegeven. In arbeidersgezinnen drinkt men heel veel, zowel mannen als vrouwen. Enerzijds om het warm te krijgen, anderzijds om de ellende kwijt te raken. Een glas bier kost 6 cent en een glas jenever een dubbeltje. Kapelaan Ariëns noemt in 1892 dat hij een man kent, die per week 3,00 gulden van zijn loon opdrinkt en rekent voor dat dit in tien jaar een bedrag van 2.000 gulden is. Een kapitaal voor die tijd. Door dat drinken

wordt het dagelijks leven nog zwaarder dan het al is.

De antwoorden van Ariëns betreffen het oprichten van verenigingen, waarin men belooft niet meer te drinken: het Kruisverbond voor mannen, De Mariaverenigingen voor vrouwen en de Annaverenigingen voor ouders. Later worden ze samengevoegd onder de naam Sobriëtas. Hij beijvert zich voor het bouwen van betere woningen en maakt na de stichting van de eerste woningcorporatie in Enschede de oplevering van de eerste zes woningen mee.

Verenigingswereld

Van Adolph Kolping in Duitsland en van Don Bosco in Turijn heeft Ariëns geleerd, dat een verenigingshuis heel belangrijk is. Waar thuis geen gemeenschapsleven kan ontstaan door de cirkel van werk, drank, honger, kou en ziekte, geeft een verenigingshuis andere mogelijkheden. Je kan er warm worden, kletsen, koffie drinken, samen eten, leren lezen en schrijven, samen praten. Ariëns bevordert lezen, schrijven, cultuur, muziek en ontspanning. Hij weet dat daardoor ook geloofsvorming en gemeenschappelijk kerkelijk leven mogelijk worden. Al heel snel opent hij in Enschede een verenigingshuis aan de Oldenzaalsestraat. Hij richt de Leo Harmonie op. Later volgt de bouw van het grote verenigingshuis Concordia aan de Markt in Enschede.

Politieke wereld

In de politieke wereld voelt Ariëns zich niet thuis. Hij weet er geen weg mee. Voor het normale politieke handelen is hij eigenlijk te eerlijk, te veel pastor, te weinig strateeg of manipulator. Soms is hij zelfs op het naïeve af en heeft hij een optimistisch vertrouwen in anderen. Hij laat de politiek over aan zijn mensen, zijn leiders in de bewegingen, zijn

deken en zijn leermeester Schaepman. Hij zal in zijn leven merken, dat hij zowel in de vakbondspolitiek, in de kerkelijke politiek, als in de wereldlijke politiek regelmatig het slachtoffer wordt van dat goede vertrouwen.

Werk voor de noden en geestelijke zorg

Ariëns oefent in zijn kapelaansjaren aan zijn pastorale methode. Hij is bepaald niet honkvast en steeds zie je hem ergens in de stad of daarbuiten rondscharrelen. Ariëns leert zijn parochie aan alle kanten, in alle werelden kennen. Hij gebruikt zijn eigen huisbezoekboekje om zijn indrukken en waarnemingen op te schrijven. Ariëns ziet, hoort en ervaart de noden van mensen in de vier werelden waarin hij hen ontmoet, en ontwikkelt initiatieven om er iets aan te doen. Het echte antwoord is dat mensen zich organiseren om hun noden aan te pakken. Zijn pastorale werkzaamheid heeft daardoor een reële ondergrond. De zorg voor de materiële welvaart is nodig om het geestelijk welzijn te kunnen bevorderen wordt zijn opvatting. En al doende lopen zijn activiteiten voor de verbetering van de materiële en fysieke noden van mensen parallel met zijn spirituele arbeid. Want naast initiatieven en organisaties die de nood van mensen bestrijden, ontwikkelt hij groepen en gebruikt hij zijn kennis om kadmensen te scholen en te onderwijzen. De bewegingen die Ariëns sticht werken aan een maatschappelijke nood en zijn voorzien van een degelijk inhoudelijk kader over het waarom.

Henri ten Have, *'De liefde van Christus laat ons geen rust. Een spirituele biografie van Alphons Ariëns'*, Valkhof Pers Nijmegen, 2008.

www.arienscomite.nl
www.ariensinstituut.nl

Herdenking in Enschede op 15 november 2020

Elk jaar is er een landelijke herdenking van de priester Alphons Ariëns met een plechtige eucharistieviering in de Jacobuskerk van de Jacobus de Meerdereparochie aan de markt in Enschede. Mgr. Woorts zal de hoofdcelebrant zijn met assistentie van pastor Paul Daggenvoorde en diaken Theo Reuling. Het thema is Ariëns en de Eucharistie. De Koninklijke Leo Harmonie, die door Ariëns is gesticht, zorgt als het mogelijk is voor muzikale opluistering en het Ariënskoor van de parochie verzorgt de gezangen. De datum voor de herdenking is de derde zondag van november en dus op zondag 15 november. De aanvangstijd van de viering is om 11.00 uur.

Adviseursketen KAB Ariëns zoals thans aanwezig in Jacobuskerk Enschede
[Foto: Jacobuskerk Enschede]

Meedoen in het komen van Gods liefde en gerechtigheid

Dr. Erik Sengers is godsdienstsocioloog en kerkhistoricus en als onderzoeker betrokken bij de Tilburg School of Theology

Stichting De KIM voor katholiek maatschappelijk aktiveringswerk (MA-werk) in de provincies Utrecht, Flevoland en Gelderland nam afscheid van voorzitter Jan Burger en coördinator Hermen van Dorp. Erik Sengers sprak over de bijzondere waarde en zin van het katholiek MA-werk.

Erik Sengers voelt zich als spreker vertrouwd en vreemd. Het voelt vertrouwd, omdat hij Hermen al vele jaren kent, met zijn creatieve ideeën, zijn enthousiasme voor vrijwilligerswerk. Opvolger Ellen Hogema kent Erik al vele jaren als collega-docent, als collega bij diaconale projecten. De nieuwe voorzitter Piet Kuiper brengt vanuit de katholieke missiebeweging veel bestuurlijke ervaring mee. Stichting de KIM kent Erik goed omdat hij vanuit een vorige functie als coördinator van de Dienst Caritas Bisdom Haarlem-Amsterdam projecten heeft mogen financieren. Zo heeft Erik ook Jan Burger leren kennen. Hoewel er veel bekend is, is dit de eerste keer dat hij met bestuur en betrokkenen van Stichting de KIM in contact komt, en dat voelt vreemd.

De bijzondere waarde van de KIM

Stichting De KIM is actief in het maatschappelijk activeringswerk. Dit betekent: bouwen aan een samenleving waarin mensen tot hun recht komen. De KIM vraagt actief aandacht voor samenlevingsproblemen, of die nu zijn ontstaan door maatschappelijke ontwikkelingen, persoonlijke omstandigheden of een combinatie daarvan. De betrokkenen doen dat o.a. door het opzetten van projecten en de ondersteuning van vrijwilligersgroepen. Het streven is erop gericht projecten in gang

te zetten. Uitgangspunt is dat anderen de projecten overnemen zodra ze goed lopen. Stichting De KIM vindt haar inspiratie o.m. in de werken van barmhartigheid: de zorg voor de achtergestelde en kwetsbare mens. Het werk is geworteld in de geschiedenis van christenen die zich inzetten voor mensen in nood, vanuit de visie dat ieder mens de moeite waard is. Stichting de Kim stelt vertrouwen in mensen. Dit sluit aan bij het verlangen naar een goede toekomst voor iedereen.

Bredere kijk vanuit christelijk geloof

Om de bijzondere waarde van het maatschappelijk aktiveringswerk te zien, dient volgens Erik het perspectief breder worden getrokken: "We moeten niet alleen kijken naar welke projecten worden uitgevoerd, maar ook uit welke inspiratie deze projecten ontstaan. We kunnen niet over deze inspiratie praten zonder over het christelijk geloof te spreken. Het christelijk geloof is een geloof van hoop, van daadwerkelijke hoop. De opstanding van Jezus maakt duidelijk dat de liefde van God sterker is dan alle leed en onrecht die er in de wereld is. Deze heerschappij van God zal spoedig komen en zal alle kwade machten in de wereld overwinnen. Dat was de boodschap van Jezus. Christenen wordt gevraagd NU te leven alsof die toekomst van vrede, genade, barmhartigheid en gerechtigheid er al is. Door NU zo te leven nemen wij alvast een voorschot op de toekomst die zal komen. En als we NU zo leven, dan is die toekomst er al een beetje!" In deze traditie staat Stichting de KIM en geeft er op een eigen manier vorm aan. De KIM biedt mensen de gelegenheid om

*Erik Sengers aan het woord
[Fotograaf: Selma Boot]*

daadwerkelijk deel te nemen aan dat verhaal van Jezus, vorm te geven aan de hoop die uit het christelijk geloof spreekt. Als mensen van de KIM zich inzetten voor vluchtelingen, voor thuisloze jongeren, voor psychische patiënten, als mensen betrokken worden bij armoede of bij rouw, als mensen geleerd wordt om te gaan met milieu of culturele diversiteit, dan schakelen mensen in die toekomst van Gods Liefde in, die ons beloofd wordt. Dat inschakelen is iets oerchristelijks.

Inhaken in het verhaal van Jezus

In het evangelie lezen we dat Jezus vissers roept om met hem op weg te gaan, zieken te genezen, en de Blijde Boodschap van de Liefde van God te vertellen. Zo schakelt de KIM mensen in het verhaal van Jezus in. Ze doet wat in de Blijde Boodschap wordt aangekondigd: Gods liefde en gerechtigheid zullen komen en zijn al onder ons, hier en nu, door wat wij doen. De KIM doet geen vrijwilligerswerk, maar roepingswerk. Het christelijk geloof is een belofte van liefde, hoop en troost. Het christelijk geloof en de daden van een christen geven zin in een wereld, die gekenmerkt wordt door zinloosheid, een wereld die geen perspectief biedt op een grotere toekomst. Hoe krijg je in zo'n wereld zin, hoe houd je het uit? Het wordt steeds duidelijker dat je zin krijgt door andere mensen, als wat je doet in een groter verhaal staat. Verschillende psychiaters geven aan: mensen ervaren de zinloosheid, de leegte van het bestaan omdat ze alleen zijn, of alles alleen willen doen, denken dat ze alleen verantwoordelijk zijn, dat zij alleen verantwoordelijk zijn voor hun eigen geluk. Maar juist dat maakt ongelukkig.

Mensen worden gelukkig, omdat ze samen met anderen werken aan iets moois, een betere toekomst. Dat geeft zin aan het leven, van degene die helpt alsook aan degene die geholpen wordt. Ook daarom is de KIM belangrijk.

Doen van het goede

Stichting de KIM is dus belangrijk omdat het enerzijds mensen betreft bij het doen van wat in het christendom HET GOEDE is, en anderzijds omdat daarmee aan mensen zin wordt gegeven, een hoopvol perspectief op de toekomst die we samen kunnen bereiken. Dat is iets wat radicaal ingaat tegen het moderne levensgevoel, tegen de stroom van deze tijd. Tegenwoordig zit iedereen in zijn eigen bubbel, luistert naar zijn eigen waarheid, vindt zichzelf het belangrijkste, denkt alleen aan eigen belangen. Met zijn projecten doorbreekt KIM deze verstikkende moderne cultuur en - zelf zullen ze het niet zo zeggen - daarmee doen ze precies wat grote theologen zeggen over geloof in de moderne samenleving. Geloof zit niet in macht of kerk(bezoek). Het enige wat je kunt doen als christen is bidden, goede werken doen, vieren van het leven, van elkaar leren. Een christendom van de eenvoudige daad is wat we nodig hebben en wat de KIM ons biedt. Voor Erik Sengers is het duidelijk dat zingeving niet iets extra's is, maar integraal deel van het werk. Katholiek Maatschappelijk Activeringswerk is zingeving en je krijgt er zin van, hopelijk nog vele jaren!

Bewerking van inleiding gehouden door Dr. Sengers op 30 januari 2020.
www.stichtingdekim.nl

Duurzaamheid en rechtvaardigheid gaan samen

Caroline Doelman is consulent bij Solidair Friesland

Ruim vijf jaar na het verschijnen van de encycliek *'Laudato si'* blijkt dat de boodschap van zorg voor de aarde én de armen en kwetsbaren onverminderd actueel is. De coronacrisis laat zien hoe kwetsbaar en broos het leven is. En hoe urgent het is om gehoor te geven aan de oproep om zorg te dragen voor ons gemeenschappelijk huis.

Al heel wat jaren werk ik aan bewustwording binnen kerken en parochies op het gebied van duurzaamheid én rechtvaardigheid. Het is niet voor iedereen even vanzelfsprekend, dat zorg voor de aarde ook samengaat met zorg voor de kwetsbare medemens. De encycliek *'Laudato si'* verwoordt helder de relatie tussen armoede en de kwetsbaarheid van de aarde.

Alles hangt met elkaar samen

De schets door Paus Franciscus van het grote verband van wat er met de aarde aan het gebeuren is, verwoordt duidelijk de urgentie dat het nog niet te laat is. We hebben nog steeds de mogelijkheid samen te werken aan de opbouw van ons gemeenschappelijk huis, waarbij het niet alleen gaat om het milieu, maar ook om de samenhang met de armoede-problematiek, de levenswijze en de moraal van de mensen.

Door de praktische insteek komt paus Franciscus dicht bij de concrete wereld van de mensen en daagt hij ons uit. Hij inspireert ons en biedt mogelijkheden om samen te werken aan de wereld met de spiritualiteit, het lofied op de schepping als liefdeswerk van God, waarbij we uitgenodigd worden de natuur als een schitterend boek te zien. God spreekt tot ons en schenkt ons een glimp van zijn oneindige schoonheid en goedheid. Het roept een diep besef op van de schade die wij de aarde toe-

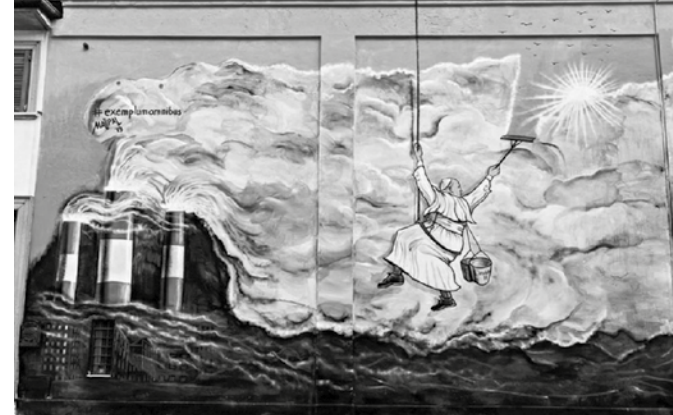
brengen door ons onverantwoordelijk gebruik en misbruik van al het goede dat God haar heeft geschonken.

'Laudato si' biedt ook hoop! We mogen een nieuwe start maken waarbij het verhaal van zonde, overmoed, schuld en hebzucht vervangen wordt door liefde, genade, terughoudendheid, vergeving en eenvoud. Die grondhouding helpt en inspireert parochies en kerken om de dialoog aan te gaan, in actie te komen en duurzame stappen te zetten voor het geluk van de mensen nu en straks, hier en wereldwijd.

Dialoog

In *'Laudato si'* geeft paus Franciscus aan dat er behoefte is aan een echt gesprek dat ons allen verenigt, omdat de uitdaging van de milieuproblematiek en de menselijke wortels daarvan ons allen aangaan en ons allen raken. De afgelopen jaren heeft Solidair Friesland geprobeerd handen en voeten aan die dialoog te geven, waarbij solidariteit, het gegeven dat ieder mens van waarde is en het streven naar de goede samenleving belangrijke uitgangspunten zijn. Daarbij vormt de liefde van God en de liefde voor de medemens en de schepping de basis.

In de geest van *'Laudato si'* heeft Solidair Friesland verschillende activiteiten georganiseerd waarbij dialoog en actie centraal stonden. Vaak uitdagende gesprekken, waarin het doorgeschoten marktdenken en de macht van geld vragen opriepen. Want wat is een goede gemeenschap? Hoe kan uitsluiting van mensen voorkomen worden? Op welke manier kan een bijdrage worden geleverd aan de menselijke waardigheid, waarbij niet wantrouwen en wel vertrouwen in de mens voor ruimte zorgt om zich in te zetten voor ons gemeenschappelijk huis: de mensen, de wereld, de biodiversi-

Paus beschijnt de wereld, fresco in Rome

[Fotograaf: M. Migliorato CPP Ciric]

teit? Hoe kan de solidariteit met de medemens en de natuur vorm worden gegeven, waarbij het milieu als een collectief wordt gezien en een verantwoordelijkheid is van alle mensen?

Dialoog bij het agrarisch ondernemen

Ook de crisis in de landbouw is gebaat bij een dialoog om zo meer bewustwording, begrip en verdieping van de waarden van het land te creëren. Solidair Friesland is samen met de werkgroep Kerken en Landbouw de dialoog met 'boeren, burgers en kerken' aangegaan rond de vraag hoe zij samen kunnen zorgen voor een gezonde toekomst voor agrarische ondernemers en voor alle leven op aarde. Vanuit de media komt soms het eenzijdige beeld naar voren van een kloof tussen boeren en burgers, de agrarische sector en de politiek. Vaak is er geen zicht op de geestelijke en sociale nood en knellende regelgeving en wordt de verantwoordelijkheid eenzijdig bij de boer gelegd. Vergeten wordt dat ook de consument een verantwoordelijkheid heeft door bijvoorbeeld een eerlijker prijs voor de producten te betalen en door eenvoudiger en soberder te gaan leven. Door echt naar elkaar te luisteren ontstaat begrip en ruimte.

Hoe leven wij?

De coronacrisis laat zien hoe actueel en urgent de boodschap van *'Laudato si'* is en hoe alles met elkaar samenhangt. De razendsnelle verspreiding van het covid-19 virus als gevolg van de verwevenheid van de wereldeconomie raakt alle samenlevingen. De gevolgen raken iedereen, maar de armste en kwetsbaarste mensen hebben het meest te lijden. Niet alleen in Nederland, maar vooral in de armste landen door verlies van werk, een gebrek aan middelen voor levensonderhoud en ongelijke kansen.

De crisis drukt ons met de neus op de feiten dat onze manier van leven niet houdbaar is en dat we echt werk dienen te maken van het herstellen van ons gemeenschappelijk huis. Hoe dat herstel er uit ziet is niet makkelijk aan te geven en omvat verschillende terreinen. Ook onze manier van leven en economisch herstel zullen op duurzaamheid gericht moeten zijn. Het herstel stelt vragen over hoe de solidariteit, de zorg en aandacht en het omzien naar elkaar vastgehouden en versterkt kunnen worden, wat menszijn betekent en wat de waarde van het leven is. Geïnspireerd door *'Laudato si'* is Solidair Friesland een bezinning gestart over vragen als: hoe gaan we na corona verder? Kunnen we de saamhorigheid vasthouden? Hoe kunnen wij ons meer, beter of anders inzetten voor de kwetsbaren en de aarde? Vandaaruit gaan we het gesprek aan binnen en buiten de kerken met als doel verbreding en versterking van de sociale basis voor de vrijwillige inzet voor kwetsbare groepen en de kwetsbare kanten van de samenleving en natuur.

Urgentie

De urgentie om te werken aan duurzaamheid én rechtvaardigheid is alleen maar sterker geworden en de oproep tot dialoog en actie vanuit *'Laudato si'* is actueler dan ooit. De verschillende crises roepen om een antwoord, maar de problematieken zijn complex en eenvoudige antwoorden niet te geven. Geïnspireerd door *'Laudato si'* ondersteunt Solidair Friesland parochies en kerken in het gesprek over onze zorg voor de aarde en de medemens. Er is hoop!

www.solidairfriesland.nl
www.laudato-si.nl

Paters van de sociale actie

Hub Crijns is oud directeur Landelijk bureau DISK

In de periode 1895-1940 hebben vier paters van de abdij van Berne bijgedragen aan de verbetering van de sociale omstandigheden in Nederland en Noord-Brabant in het bijzonder.

De vier paters werden alle voormannen van de katholieke sociale actie. Zij reageerden op en raakten betrokken in wat in die tijd de sociale kwestie in Nederland genoemd werd. Veel mensen kennen de activiteiten van Alphons Ariëns in Twente, van Henri Poels in Limburg en van Johannes Aengenent in Noord-Holland. Minder algemeen bekend zijn de paters Gerlacus van den Elsen, Jos Nouwens, Julius van Beurden en Pius van Aken. Hun denken en activiteiten liggen allereerst binnen de katholieke organisaties in Noord-Brabant en zwermen van daaruit door naar organisaties van andere levensbeschouwelijke kleur. Erik Sengers onderzoekt in dit boek de vraag hoe een religieuze gemeenschap een eigen uitleg gaf aan de sociale voormannen en welke rol zij speelden. Het is een sociale geschiedenis geworden, die van binnenuit beschreven wordt, vanuit de levensgeschiedenissen van het grote sociale klavertje vier.

Sociale klavertje vier

De 'boerenapostel' Gerlacus van den Elsen is een begrip in Noord-Brabant. Met hem waren meer paters van de abdij van Berne actief in een tijd die gekenmerkt werd door grote economische, maatschappelijke en politieke

spanningen. Jos Nouwens en Julius van Beurden waren de grondleggers van de middenstandsbeweging. En Pius van Aken legde de basis voor de werkgeversorganisaties. Typerend voor hun werk was dat ze invloedrijke werken en adviezen schreven en die tegelijk verbonden met daadkracht. De organisaties en coöperaties die ze oprichtten verbeterden daadwerkelijk de situatie van boeren en middenstanders. De werkgevers werden bewogen zich meer te interesseren voor het lot van hun werknemers. De sociale ideeën van deze paters over de ordening van de economie zijn nog steeds voor onze tijd relevant.

Sociale actie vanuit Berne

De sociale actie vanuit Berne begon eind negentiende eeuw met Gerlacus van den Elsen, die de boeren mobiliseerde en uit wiens actie onder andere de Rabobanken voort zouden komen. Begin twintigste eeuw werd het werk uitgebreid naar

de middenstandsbeweging onder leiding en inspiratie van Jan Nouwens en zijn opvolger Julius van Beurden. Ongeveer tegelijkertijd, maar iets later dan Nouwens, raakte Pius (L.) van Aken betrokken bij de sociale actie onder werkgevers. Hun actie oversteeg verre het regionale Brabantse niveau en ze zouden alle vier landelijk en deels zelfs internationaal een prominente rol gaan spelen in de aanpak van de sociale problematiek. Daarbij voerden ze aan de ene kant publicitaire actie, waarmee ze de kennis van de problematiek verdiepten en de oplossingen verdedigden en uitwerkten die ze vanuit het katholiek-sociale gedachtegoed

aanboden. Aan de andere kant waren ze bestuurlijk intensief betrokken bij een veelvoud van maatschappelijke organisaties, die de bedachte oplossingen in de praktijk omzetten. Ook werden ze gevraagd als adviseurs voor andere politieke, economische en maatschappelijke organisaties. Kortom: vele draden van het (katholieke) maatschappelijke netwerk kwamen in de eerste vier decennia van de twintigste eeuw in Berne bijeen.

Bijzonder en uniek

Eigenlijk is het bijzonder dat een religieuze gemeenschap die vanuit haar inspiratie betrokken is bij liturgie, prediking en zielzorg in korte tijd zo'n duidelijk maatschappelijk profiel wist te ontwikkelen. Uniek is deze bijdrage door de rol en het profiel van de vier paters. Want de Abdij van Berne blijft als boventoon bij liturgie, prediking en zielzorg betrokken. Erik Sengers zoekt met dit boek een antwoord op de vraag die de abtjehistoricus Alphons van den Hurk al stelde in een jubileumuitgave uit 1984: 'Hoe daar in Berne ineens zulk een sociaal klavertje vier kon groeien, is eigenlijk nooit afdoende verklaard'. Sengers maakt eerst een verkenningstocht rond sociale kwestie, sociologie en sociale actie binnen de context van de negentiende en twintigste eeuw, de sociale kwesties die daar speelden, en de emancipatorische beweging van de katholieken die leidde tot de opkomst van de katholieke zuil. Kenmerkend voor de inzet van alle katholieke voormannen is om de gehele katholieke groep in te spannen en in te zetten voor de sociale actie. Erik Sengers geeft met name aandacht aan de combinatie van theorievorming en publicitaire actie enerzijds en bestuurlijke inzet anderzijds. Als derde element speelt mee de opleiding van de paters in de abdij en de plaats van de normatieve sociologie daarbinnen. Deels hebben de voormannen zelf sociologie-cursussen gegeven, en zij baseren zich vooral op enkele Duitstalige (Duitse en Oostenrijkse) en Italiaanse auteurs.

In het onderzoek is gebruik gemaakt van de archieven van de abdij van Berne, de persoonlijke publicaties, zijnde brochures en boekjes van de voormannen, zoals aanwezig in universiteitsbibliotheken van Amsterdam (twee

keer), Tilburg en Nijmegen en het Instituut voor de Sociale Geschiedenis te Amsterdam, en meer algemene literatuur, die ingaat op de periode van het einde negentiende eeuw en eerste helft twintigste eeuw.

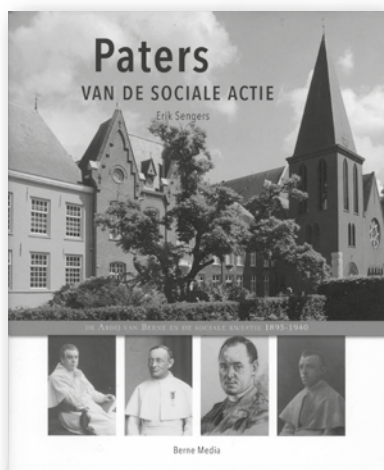
Drie sociografische studies

De vier paters komen aan bod in drie hoofdstukken, die biografie mengen met de rol die elk gespeeld heeft in boerenstand, middenstand en werkgevers. Elk hoofdstuk begint met biografische notities. Vervolgens komen de kaders van de sociale actie in beeld: wat waren de problemen voor de doelgroep, hoe kwam men ertoe dat de actie noodzakelijk was? Daarna leveren de publicaties en voorgestelde oplossingen kennis, die gemengd met levensloop notities, ingaat op de bestuurlijke inzet van de besproken persoon. Ieder hoofdstuk eindigt met een samenvatting. Het laatste hoofdstuk van het onderzoek vat samen en typeert de sociale actie van de paters van de Abdij van Berne in het geheel van de katholieke sociale actie.

Tot elk goed werk bereid

De Abdij van Berne raakte betrokken bij de sociale kwestie en de sociale actie deels omdat er vier getalenteerde mannen present waren, in een periode die vroeg om daden en antwoorden. De emancipatie van de katholieken, waarbij congregaties en ordes een rol speelden in het educatieve en sociale vlak speelt ook mee. Door met een groep mee te lopen kwamen de sociale kwesties van andere groepen ook in beeld. En degenen die zich inzetten, raakten landelijk en internationaal betrokken. Het typisch Van Berne of typisch Norbertijnse is lastig aan te geven. Typisch is dat de paters tot elk goed werk bereid waren, en deze vier namen het goede werk van de sociale actie op zich.

Erik Sengers, *'Paters van de sociale actie. De Abdij van Berne en de sociale kwestie 1895-1940'*, Berne Media uitgeverij Abdij van Berne, 2019, ISBN 978-90-8972-354-3; 200 blz., Prijs: € 29,95

Geestelijke werken van barmhartigheid

Zeven keer jezelf overstijgen

Hub Crijns is bestuurder Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad

De Werken van Barmhartigheid kent iedereen wel. Deze fysieke liefdewerken uit Matheus 25 vormen de kern van het diaconale doen en caritas beoefenen. Minder bekend is dat er een eeuwenoude traditie bestaat rond de geestelijke werken van barmhartigheid. Erik Galle maakte er een werkboek over.

De zeven geestelijke werken van barmhartigheid lopen parallel met de zeven fysieke of materiële werken van barmhartigheid. In deze uitgave heten ze de twijfelenden raadgeven, de bedroefden troosten, de zondaars vermanen, lastige mensen geduldig verdragen, bidden voor levenden en doden, onwetenden onderrichten en beledigingen vergeven. In deze tijden van noden door het coronavirus en verhitte discussie over discriminatie en onderdrukking zijn de geestelijke werken uiterst actueel.

Zeven geestelijke bestemmingen

Erik Galle is priester en psychotherapeut. Hij is deskundig rond verinnerlijking, bezinning en menselijke groei. Hij ziet de zeven geestelijke werken van barmhartigheid als een bestemming, waar reizigers zich onderweg aan kunnen laven en zichzelf in bezinning en reflectie kunnen overstijgen. Door dat te doen ontstaat een dubbel effect: het is heilzaam voor de ander en heilzaam voor jezelf. Het zijn zeven uitnodigingen om de ander centraal te stellen. Het boek is op-

gesteld in 2016 in het Jaar van Barmhartigheid. Rond elk werk is er als opening een tekening van Davide Meinertsma, met ernaast een gedicht. Vervolgens is er de bezinning op het geestelijke werk van barmhartigheid. Onderaan de pagina staan bijbelse verwijzingen. Mensen uit het diaconale werkveld

zijn geïnterviewd hoe dit liefdewerk raakt aan hun werk. Elk hoofdstuk eindigt weer met een kort gedicht. Zo is een lees- en kijkboek ontstaan, dat handreikingen geeft voor *ora et labora*, bidden en werken. Nog altijd actueel, gezien de noden van deze tijd. Het boek is een aanrader om te gebruiken voor eigen lezing of gesprekken in een groep.

Lastige mensen geduldig verdragen

“Rond sommige mensen zouden ze eigenlijk een wegomlegging moeten plaatsen: ze zijn lastig en dus hinderlijk”, zo opent het gedicht bij het vierde geestelijke werk van barmhartigheid. Anno 2020, nu de sluiting van de samenleving door het dodelijke covid-19 virus aan versoepelingen toe is, lijkt Nederland vol met lastige mensen. Iedereen wil iets, iedereen vindt zichzelf belangrijk, iedereen wil gehoord worden, iedereen roept om aandacht. En mensen kunnen lastig zijn door hun ziektes en handicaps, door hun hinderlijk gedrag, door hun verleden dat hen tot lastposten maakt, sociaal en financieel. Het wil nog wel eens moeilijk zijn om door die

lastige mensen heen medemensen te zien, naasten zoals wij zelf. Het werk om lastige mensen geduldig te verdragen roept op om etiketten achterwege te laten. We krijgen de oproep om ons af te vragen waarom we die mensen lastig vinden en over onze eigen indrukken heen te stappen. Immers lastige mensen vallen door de etiketten naar de rand, onderaan in de boot, achteraan in de trein. Doorheen de lastigheid kunnen we empathie ontwikkelen en mee denken en doen in het waarom van de last. Babs Mertens, die werkt bij Jesuit Refuges Service, de vluchtelingendienst van de Jezuïeten, verhaalt over haar werk en de dilemma's en keuzes die hierdoor bij haar ontstaan. Al doende is ze teruggegaan naar haar geloofsbron, mede om zo de vluchtelingen sterker tegemoet te treden en te ondersteunen in hun inburgeringsweg. “Wanneer ik merk dat mensen onrecht wordt aangedaan, dan kan ik daar echt boos om worden. Dit positief omzetten in een zoektocht om mensen een stuk waardigheid en geloof in zichzelf terug te laten vinden en de tijd en ruimte om wat perspectief te kunnen zien, daar ga ik voor. Om in het thema te blijven: zoiets is lastig voor mij.”

Beledigingen vergeven

“Mij verdedigen was mijn eerste manier om daarmee om te gaan: gif met gif beantwoorden. Ik werd daar zelfs goed in”, zo is te lezen in het gedicht rond dit zevende werk van barmhartigheid. Wie de verhitte discussies rond de MeToo-beweging, de Black Live Matters polemiek, de boeren acties rond stikstof of de protesten rond de coronaregels meemaakt, begrijpt hoe actueel dit werk van barmhartigheid eigenlijk is. Je eigen gelijk neerzetten, opkomen voor je recht, je belang publiek aantonen, het gaat bepaald niet met stilte gepaard. Wil je meetellen, dan moet je scoren en het doel is je mening, belang, onrecht hard te laten aankomen. Vooral op het internet kan er stevig uitgepakt worden. Er gaat zo vrije meningsuiting de samenleving in, die soms voor anderen net zo hard aankomt, als de onderdrukking van het eerste eigen gelijk, of recht, of belang. Het valt niet mee om in

het vrije debat of het sociaal verkeer zonder belediging actief te zijn. En daar gaat dit werk van barmhartigheid om. Het is een oefening in het verwoorden van het eigen gelijk, recht of belang zonder anderen te beledigen. En in de reactie gaat het om het verwoorden van de reactie, zonder die anderen te beledigen. Mensen kunnen diep geraakt zijn, kunnen pijn lijden. Tegelijk is het van belang om die pijn en dat lijden te delen met anderen, opdat de wonde kan genezen. Het is een hele kunst om uit de spiraal van verbaal geweld te stappen, en met geduld en liefde in dialoog te gaan naar oplossingen. De taal van vrede is ons niet zomaar eigen. Katie Velghe werkt voor de Interdiocesane Dienst voor Gezinspastoraat. In haar werk heeft ze ervaring opgedaan om de spiraal van verbaal geweld om te buigen naar gesprek rond vergeving, liefde en verdraagzaamheid. “Wanneer ik spreek of schrijf over vergeving, haal ik me altijd een situatie voor de geest, waarbij ik zelf onrechtvaardig behandeld bent. Dit zorgt voor de juiste houding om het er op een realistische manier over te hebben. Het is belangrijk onder ogen te zien dat de heel natuurlijke reactie van een mens, wanneer hem iets wordt aangedaan, deze is van wraak. Haal je maar eens de situatie in een crèche voor ogen waarbij een kind een duw geeft aan een ander kind. Wat gebeurt er: de tweede geeft een duw terug en dat meestal iets harder dan de duw waarmee alles begonnen is. Voor je het weet escaleert dit en ben je getuige van een kleine oorlog.”

Erik Galle, ‘Zeven keer jezelf overstijgen’, met tekeningen door Davide Meinertsma, foto's van Erik Galle, interviews met praktijkwerkers, Uitgeverij Halewijn, Antwerpen, Prijs € 6,00.

De tekeningen van Davide Meinertsma zijn afgedrukt bij het openingsartikel van dit nummer.

Agenda & weetjes

& In verband met de huidige coronacrisis is de geplande uitreiking van de Ab Harrewijnprijs op 13 mei uitgesteld. De Prijsuitreiking is nu op 10 september 2020 geweest. Lees meer over de vijf genomineerden, die meedingen naar de Prijs, en aan wie de Ab Harrewijn Prijs 2020 is uitgereikt op www.abharrewijnprijs.nl.

& In 2020 reiken de religieuzen, verenigd in de Konferentie Nederlandse Religieuzen, opnieuw een KNR-waarderingsprijs uit. De KNR-waarderingsprijs is een prijs ter bekroning van activiteiten, die passen bij de traditie van religieuzen op het gebied van zorg, onderwijs en spiritualiteit. De prijs is bedoeld voor een initiatief dat de religieuzen waarderen en waarin zij zich herkennen. Het bestaat uit een bronzen beeldje en een geldbedrag van € 5.000. Dit jaar is de prijs bestemd voor een project of initiatief dat zich in het brede gebied van onderwijs en vorming op bijzondere wijze inzet voor het overbruggen van verschillen. De aanmeldingstijd voor projecten is per 1 mei gesloten. Tijdens de Algemene Vergadering van 5 november 2020 krijgen diverse genomineerde projecten de kans zich te presenteren aan de aanwezigen. Tijdens de bijeenkomst volgt een tweede stemronde en wordt de Prijs uitgereikt aan de winnaar. Zie verder op de website: www.knr.nl.

& Op zaterdag 14 november 2020 reikt het bisdom Rotterdam de diaconieprijs Brood en Rozen uit. Vanwege de coronatijd is de opzet van de Diaconale Prijs grondig gewijzigd. Het wedstrijdelement is geschrapt en de inhoud is verschoven naar 'diaconie in coronatijd.' Van de digitale nieuwsbrieven tijdens de coronatijd van april tot en met juni zijn alle initiatieven die vermeld zijn automatisch aangemeld als deelnemer. Een

selectie van de aanmeldingen wordt opgenomen in de diaconale kalender 2021-2022. De initiatiefnemers ontvangen op een bijeenkomst op 14 november 2020 een Elisabethcertificaat als dank voor hun bijzondere inzet tijdens de coronacrisis. Tijdens de bijeenkomst van 14 november houdt Desirée Krikhaar een inleiding over de H. Elisabeth van Thüringen en de werken van barmhartigheid.

& Vijf jaar geleden verscheen de encycliek *'Laudato si'*, waarin paus Franciscus schrijft over de zorg voor de schepping als ons gemeenschappelijk huis. De coronacrisis zet velen tot denken over hoe zij in het leven staan en wat deze crisis met hen en met de samenleving doet. In de eerste maanden van de crisis kwamen veel activiteiten van verbondenheid tot stand. Het begrip solidariteit wordt ineens concreet en blijkt dicht bij huis uitvoerbaar. Kan deze verbondenheid worden vastgehouden en uitgebouwd? Solidair Friesland pakt deze vragen op met een nieuw project: 'Zie de mens – heel de mens'. Op een aantal plaatsen in Fryslân komen programma's om de samenleving te helpen bij dialoog vanuit de encycliek *'Laudato si'* over herstel na de crisis en groei in onderlinge verbondenheid en saamhorigheid. Zie verder www.solidairfriesland.nl.

& De boodschap van paus Franciscus voor de Werelddag van de Armen wordt binnenkort vertaald in het Nederlands. De Werelddag van de Armen is dit jaar op zondag 15 november. Het Secretariaat van het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap (SRKK) in Nederland vertaalt alle pauselijke boodschappen. Kijk op <https://www.rkkerk.nl/publicaties/kerkelijke-documentatie/downloads/>

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, een werkgroep van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad vormt ook de redactieraad.

Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Vanwege gestegen (porto)kosten is in 2020 de abonnementsprijs verhoogd naar € 30,00; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad,
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch,
administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Vraag een inlogcode aan. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Tamara Breton, Hub Crijns, Caroline Doelman, Bob van Dillen, Hermen van Dorp, Bisschop van den Hout, Corine van der Loos, Jan Maasen, Henk Meeuws, Hans Oldenhof, Erik Sengers, Ton Snepvangers, Hub Vossen.

Eindredactie: Hub Crijns.

Foto omslag: Hub Crijns.

Redactie en uitgever: LKDB, 's-Hertogenbosch.

Opmaak: Hans van Eck (Impressio Communicatie)

Druk: Drukkerij Roggeband & Accuraat Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

Vergrendeling

Ja, er is angst.
Ja, er is isolatie.
Ja, er wordt gehamsterd.
Ja, er is ziekte.
Ja, er is zelfs dood.

Maar, Ze zeggen dat een hotel
in het westen van het land
gratis maaltijden aanbiedt
en bezorgt bij hen die aan huis gebonden zijn.

Vandaag is een mij bekende jonge vrouw
druk bezig om in haar buurt
flyers te verspreiden met haar nummer,
zodat de ouderen iemand hebben
die ze kunnen bellen.

Vandaag bereiden kerken, synagoges,
moskeeën en tempels zich voor
om dakloze, zieke en vermoeide mensen
te kunnen verwelkomen
en onderdak te bieden.

Over de hele wereld beginnen mensen
te vertragen en te reflecteren.
Over de hele wereld kijken mensen
op een nieuwe manier naar hun burens.
Over de hele wereld worden mensen
ontvankelijk voor een nieuwe realiteit,
voor hoe groot we eigenlijk zijn
en hoe klein onze feitelijke controle,
voor wat er werkelijk toe doet.
Voor liefde.

Dus we bidden en realiseren ons:
Ja, er is angst, maar er hoeft geen haat te zijn.
Ja, er is isolatie, maar er hoeft geen eenzaamheid te zijn.
Ja, er wordt gehamsterd,
maar er hoeft geen gierigheid te zijn.
Ja, er is ziekte, maar de ziel hoeft niet te lijden.
Ja, er is zelfs dood, maar er kan altijd
een wedergeboorte van liefde zijn.

Richard Hendrick, OFM
Leger des Heils Eindhoven,
13 maart 2020
(Gedeeltelijke overname)